

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 197–198. szám
2013. július–augusztus

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
mindenkit szeretettel vár az *új helyszínre*, a Pest megyei Kormányhivatal
Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Semmelweis utca 6. szám felől

Lépcsőima

Diakónus: **Emlékezzél meg rólunk is az Isten halhatatlan Báránya előtt!**
Pap: **Történjék rólatok megemlékezés az Isten halhatatlan Báránya előtt!**

Örmény kódexmotívum

Szent Pál is figyelmeztet arra, hogy egymásért imádkoznunk kell és illendő. Közösségben élünk: én-te (mi) kapcsolatban. Ezt a párbeszédes forma is jelzi. Krisztus mint áldozati bárány – az ószövetségi élőkép beteljesülése – mindannyiunkért feláldozta magát, meghalt mint ember, de mint Isten halhatatlan. A megemlékezéseket figyelembe veszi. Jézus keresztdózatát a liturgia jelenvalóvá teszi. A bemutató pap, így ő is közbenjáró.

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. A

A történelem fogja értékelni

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület már az első *Dr. Száva Tibor Sándor* kötetet bemutatta, csakúgy, mint a következőket is. Az egyesület, a bécsi magyar közösségben élő nyugdíjas mérnökkel együtt lényeges, fontos dolognak tartja azt a törekvést, hogy a magyarörmények felmenői kilétét feltáró ismereteket, dokumentumokat közzé tegye. (Dr. Száva Tibor Sándor az 1999-ben alapított Szongott Kristóf-díj 2004. évi kitüntetettje.) A Fővárosi Örmény Klub júniusi műsorának előadója arra kapott lehetőséget, hogy legújabb, a *Székelyföldi magyarörmény családok* kötetét bemutathassa a Pest megyei Kormányhivatal Nyári Pál konferencia termében.

Egy kánikulai délutánon *dr. Issekutz Sarolta*, klub háziasszonya, és *Dr. Forgács Barnabás*, rendező, Budapest Főváros XI. ker. Újbuda Örmény Önkormányzat elnöke köszöntötte mindazokat, aki megtisztelték jelenlétükkel a könyvbemutatót.

A rohanó, izzadt életet magunk mögött hagyva néhány percre kikapcsolódhatunk, amikor két fiatal művész, *Kirkósa Ágnes* hegedűművész és *Arany Zsuzsanna* zongoraművész sűrű programjuk közben megörvendeztette a klubközönséget Dohnányi Ernő: cisz-mol szonátájának megszólaltatásával.

Dr. Száva Tibor Sándor bevezetőjében elmondta, hogy a kilencvenkét család hétezer nevét tartalmazó *Székelyföldi magyarörmény családok* című kötet az öt évvel ezelőtt megjelent könyve kibővített és átdolgozott kiadása, már a hetedik kötete.

Azért írta, mert az A Fővárosi Örmény Klub júniusi közönsége

összegyűjtött székelyföldi magyarokra vonatkozó értékes dokumentumok a közösség számára elvesztek volna.

A kutatás során hat családdal – Chárib-Ájváz, Bárchudár-Szefer, Derder-Deér, Szentpéteri-Lázár, Kákicz-Száreszta és Fugulyán-család – kibővült a 2008-as kiadáshoz képest a könyv. A szerző elmondta, hogy anyaghiány miatt a Duducz család még mindig kimaradt a könyvből. A más vidékről betelepült, amúgy székelyföldön élő magyarörmény családok pedig azért nem kaptak besorolást a könyvbe, mint törzscsaládok, mert

nem tartoztak a kutatási kategóriába. Ezért mondhatják sokan: a mi családjunk nincs benne!

A szerző a vonatkozó adatokból felolvasta az Európa-szerte híres személyek, családok sorsának alakulását is. Nem kitalálta, hanem utána nézett az adatoknak, iratoknak. Az 1841-ben kiadott Cziráki Antal-féle összeírás volt az egyik olyan forrása, amelyben pontos adatokat talált a szociográfiai adatokról. Dr. Száva Tibor Sándor idézte Ipolyi Arnold váradi püspök (1823-1886) írását is: „Gyűjtsük össze és őrizzük emlékeinket, nehogy végleg elveszenek, és ez által is híresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen, képesebb a jövő!”

Kérdésekre válaszolva Dr. Száva Tibortól megtudtuk azt is, hogyan fejtette meg az örmény nyelvű anyakönyveket. Alexa Ferenc 1910 körül megjelent örmény ábécéje volt a kiindulópont, és tíz évig tartott, amíg megismerte az örmény anyakönyveket. Dr. Száva Tibor Sándor kereste arra is a választ, hogy létezik-e többretegű identitás. Ugyanaz-e az integráció és az asszimiláció? A magyarörményeknek mit jelent az örmény ősök tisztelete, a népszokások megtartása? Netán néhány ételkülönlegesség, ami megmaradt a felmenők hagyatékából? Néhány édesség, vagy a jellegzetes hurut leves, amelyre rámondták, hogy örmény leves, de valójában a mai Örményországban teljesen ismeret-

Dr. Száva Tibor Sándor

len, viszont Törökországban mindenhol készítik. Az erdélyi magyarörmény ősök sokáig a török-kipcsák-hun népcsoporttal közösségben éltek.

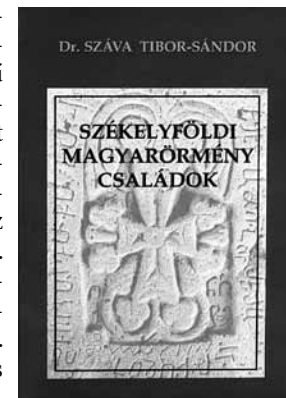
A könyvbemutató végén dr. Issekutz Sarolta fontos kiegészítése volt, hogy birtokában van az 1670-es évek-

ből Kiss Izsák örmény nyelvű kereskedelmi levelezése, amely az örmény nyelv használatát bizonyítja. Száva Lajos pedig annak örült, hogy Száva Tibor értékes könyvei szélesebb körben elterjedhetnek, és nagyon sok „örménymagarnak” örömet szerezhetnek. Megjegyezte, hogy ő is saját kezével lapozgathatta az anyakönyveket a gyulafehérvári Érseki Levéltárban és a szamosújvári Örmény Katolikus Gyűjtőlevéltárban, ahol maximális jóindulatot és segítőkészséget tapasztalt. Száva Tibor nagy érdeme, hogy feldolgozta és kiadta a Székelyföldi magyarörmény családok könyvet. Munkáját, majd a történelem fogja értékelni.

Dr. Száva Tibor Sándor zárásként néhány értékes információt is elmondott Szépvízi Balázs Béla és Magyar Adorján munkásságáról azoknak, akik nem veszik meg a

könyvet, de hozzátette, akik kíváncsiak, a könyvben olvashatnak róluk is bővebben.

A könyvbemutató végén számosan kértek dedikációt a szerzőtől, majd jó hangulatú beszélgetések közben mindenki boldogan falatozta a finom süteményeket és szendvicseket.

Emlékkülés – A XX. század történetírója, a fotográfus: Dr. Szentpétery Tibor életműve

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet Városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekfotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkúriában (1028 Budapest, Templom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékkülés előadásait folyamatosan közöljük.

Tisztelt Megjelentek! Kedves Barátaim!

Megható és felemelő ma itt lenni Önökkel. Megható és felemelő, hiszen Dr. Szentpétery Tibor fotográfusra emlékezünk ma, aki sok más közösség mellett, az itteni pesthidegkúti közösségnek is tagja volt. Nem is tudok ma hagyományos megnyitó beszédet mondani, inkább elmesélném, hogy mit jelentett Tibor bácsi nekem és a generációmnak.

Tibor bácsi nekünk nem fotográfus, hanem hős. Már a szüleim sem éltek meg – hála Istennek – közelről háborút, forradalmat, az én első emlékeim pedig a rendszerváltás környékéről valók. Nincs közvetlen, valós tapasztalom a háborúról, a katonalétről. Jó pár évvel ezelőtt **ezért** figyeltük tártott szájjal előadását egy vasárnap délután az Ökumenikus Iskola könyvtárában a „Beszélgetések a Könyvtárban” sorozat keretében, ahogy az életéről, a munkájáról, a vele történekről beszélt. Soha nem fogom elfelejteni, hogy megmutatta azt a híres fényképezőgépet, ami felfogta a neki szánt golyót.

Tibor bácsi a köztünk élő hős volt. Egy olyan ember, akinek ismertük a lányait és udvaroltunk az unokáinak, és aki ezzel együtt és így tudta megfoghatóvá és megláthatóvá tenni a korosztályom számára a

20. század fontos pillanatait. Jó lett volna vele többet találkozni és beszélgetni.

Márta lánya azzal a történettel jellemezte Édesapja elkötelezettségét, hogy Tibor bácsi amikor Ceaușescu falurombolási határozatáról tudomást szerzett, azonnal és gondolkodás nélkül in-

dult és saját költségén az erdélyi szász erődtemplomok jelentős részét felkereste, hogy azok időben és megfelelően dokumentálva legyenek.

A mai emlékkülés az emlékezet mellett a jövőről is szól. A család véleményét osztja a II. kerületi Önkormányzat és a Kultúrkúria vezetése is, támogatjuk, hogy Tibor bácsi hagyatéka egyben kerüljön elhelyezésre, lehetőleg itt, Hidegkúton. Ha sikerül pályázati forrást szerezniünk, akkor a felújított volt Községházában méltó módon valósulhat meg – a család szándékának is megfelelően – Tibor bácsi munkáiból egy állandó kiállítás.

Megtisztelő volt, hogy meghallgattak; a mai emlékkülést örömmel és meghatódottsággal ezennel megnyitom.

Schanda Tamás

II. Kerületi Önkormányzat
Közügyi, Közművelődési,
Sport és Informatikai Bizottság elnöke

Megalakult az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége

Gyergyószentmiklóson az örmény katolikus templomban rendezték meg vasárnap az Erdélyi Magyarörmények Szövetségének (EMÖSZ) alapító ünnepségét tájékoztatta az *MTI*-t Puskás Attila, az EMÖSZ elnöke. Az EMÖSZ-t április 30-án jegyezték be a gyergyószentmiklósi törvényszéken. A szövetséget a Marosvásárhelyi Örménymagyar Kulturális Egyesület, a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyesület és több csíkszerdai, szamosújvári magánszemély alapította. Puskás Attila elmondta: Gyergyószentmiklóson él jelenleg Erdélyben a legnagyobb, mintegy 1200 főre tehető örmény közösség. Erdélyben 2000-3000 főre becsülik az örmény-magyar közösség létszámát, amely – elmondása sze-

rint – mindig befolyásos emberekből, főleg értelmiségiekből, kereskedőkből állt. „Mindannyian Örményországból származunk, de két úton jöttünk a jelenlegi Romániába. A mi őseink 300 éve vannak itt, és egy magyar közösségbe integrálódtak, míg akik Bukarestben egy ottani szövetségbe tömörülnek, és parlamenti képvisellelrel is rendelkeznek, körülbelül száz éve érkeztek, a genocídium után” – magyarázta Puskás Attila az erdélyi örménymagyarok sajátos identitását firtató kérdésre válaszolva. Hozzátette: magyar érzelműnek vallják magukat, magyarul beszélnek: örményül már szinte senki sem beszél közülük.

(Szabadság, 2013. június 17.)

Balázs Katalin

A magyarörmények őrmagyarok

Világosító Szent Gergely ünnepén a vörösköponyegesek jelenlétében, a Szent Korona hasonmása mellett jelentették be Gyergyószentmiklóson: megalakult az Erdélyi Magyarörmény Szövetség. *Füzes Oszkár*, Magyarország nagykövete elmondta: a feladat nem a múltat, hanem a jövőt őrizni.

Dr. Puskás Attila az Erdélyi Magyarörmény Szövetség elnökeként mondta el, szükség mutatkozott arra, hogy az erdélyi örmény szervezeteket egy ernyőszervezet fogja össze, a rendezvény-szervezésben, örmény öntudat-erősítésben és érdekképviselésben is jelentős az, hogy a több éve végzett munka most egy jogi személyiség égisze alá kerül.

A friss szervezet bemutatására Gyergyószentmiklóson, Világosító Szent Gergely ünnepén került sor.

Erőgyűjtés, jövőörzés

A vörösköponyegesek részvételével sorra kerülő ünnepi szentmisét követően a gyergyószentmiklósi örmény katolikus templomban egyházi és világi méltóságok körében szólt *Füzes Oszkár*, Magyarország romániai nagykövete, kifejtve: az anyaországi, ha erőt gyűjtene, Székelyföldre kell jönnie. Az itteni emberekkel beszélgetve tudatosodik benne, hogy van jövő. A kisebbségi létről és jogokról, az örménység erdélyi jelenlétének jelentőségéről beszélve a nagykövet erőforrás-

Vörösköpanyegesek

nak nevezte az anyahazán kívül élőket, akik nem a múltat, hanem a jövőt őrzik. Dr. Zsigmond Barna főkonzul, Szarka Gábor konzul és Borboly Csaba is jelen volt az eseményen, ahol a Szent Korona örmény vonatkozásairól tartott előadást Bíró Ernő. A Szent Korona Lovagrend jóvoltából kerülhetett erre az ünnepre, Gyergyószentmiklósról a korona hasonmása, a jelenlévők megtudhatták, alapos ok van arra, hogy elhiggyük: a Szent Korona kaukázusi örmény ötvösműhelyben készült hun megrendelésre, díszítése, a felhasznált képek és elrendezésük vélhetőleg Világosító Szent Gergely javaslatára készültek.

Örmagyarok: örmény gyökerű magyarok

Az ünnepség örmény közösségi házkertjében tartott részén – ahol jelen voltak a Szent Gellért és Szent György Lovagrend, a Földváry Károly Hagymányórzó Egyesület képviselői – került bejelentésre a magyarörmény szövetség létrejötte, elnöke, Puskás Attila pedig javasolta: maradjunk meg jó örményeknek, jó magyaroknak, maradjunk meg örmagyaroknak. Örmények és

székelyek békés együttéléséről, az ebből származó hozadékról beszélt Nagy Zoltán, Gyergyószentmiklós alpolgármestere, az egyesület létrejöttét üdvözölve. Dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke pedig az utóbbi húsz évben kifejtett munkájáról szólt, amikor Erdély városait járva segítette a helyi örmény szervezetek létrejöttét. Mint mondta, az új egyesület lehetőséget ad arra is, hogy a szórványban élő örmény magyarokat összefogja. Gyakorlati tanácsokkal látta el az elnökséget, így például azt javasolta, az örmény gyökerűek felkutatása érdekében vegyék kezükbe a telefonkönyvet, értesítsék munkájukról az örmény nevű családokat.

Összefogni az összetartozókat

A cél, hogy ernyőszervezet legyen az örmény gyökerű erdélyiek feje fölött – hangzottatták az egyesület-létrehozók. Kulcsár László alelnök elmondta, az adat-

Szent Korona-örök

gyűjtés már a rendezvényen elkezdődött, nemsokára készen lesz az egyesület honlapja, azon is található majd formanyomtatvány, melyet minél többen töltenek ki,

Kulcsár László alelnök, Dr. Puskás Attila elnök, Vincze Csilla moderátor és dr. Issekutz Sarolta, az EÖGYKE elnöke (Fotó: Szongoth Gábor)

annál pontosabb képet lehet kapni arról, hányan is alkotják a magyarörmények közösségét.

Számos adatlap kitöltésre került, hisz a vasárnapi eseményre a gyergyószentmiklósiakon kívül sokan érkeztek a környező falvakból, Marosvásárhelyről, Csíkszeredából, Sepsiszentgyörgyről, Brassóból és több magyarországi településről is. Mint elhangzott, az ernyőszervezetre nemcsak rendezvények szervezésében, népszerűsítésében lehet majd számítani, remélhetőleg, ha megerősödik, segíteni tud családi kötelékek keresésében, illetve akár jogi ügyintézésben is. A taggá válásnak nincs anyagi vonzata.

(Gyergyói Hírlap, 2013. június 17.)

Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ)

A nagy érdeklődést kiváltó rendezvényen egyházi és világi méltóságok jelenlétében, az erdélyi örmény származású utódok lelkesen üdvözölték az egymásra találás lehetőségét. Hiszen a nemrég megalakult szövetség elsődleges céljával az identitásvállalás megerősítése, hagyományok megtartása mellett, az összefogást, egymás segítségét jelölte meg. Jóllehet az erdélyi magyarörmény szervezetekben a szövetség létrehozásának igénye évekkel korábban már megfogalmazódott, működési feltételeinek kidolgozása hosszabb időt igényelt. Az EMÖSZ-t 2013. április 30-i időponttal jegyezték be a gyergyószentmiklósi Törvényszéken, alapítói a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület (MÖMKE) és a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyesület (GYÖKE), valamint csí-

ki, szamosújvári és marosvásárhelyi magánszemélyek – hangzik el Kulcsár László alelnök ismertetőjében. Közeli és távolabbi célokról az elnök dr. Puskás Attila beszélt, kiemelve az alkalommal szétosztott „Mi az EMÖSZ?” szórólapon felsorolt sarkalatos pontokat.

Füzes Oszkár Magyarország romániai nagykövete az erdélyi örményszármazású magyarokat nem a múlt, sokkal inkább a jövő védelmezőiként határozta meg, akik dr. Puskás Attila kiegészítő gondolatai szerint, származásilag örmények ugyan, de magyar kultúrán nevelkedtek és a befogadó ország kultúrtérébe integrálódtak.

Az örmény származásúakat tömörítő csoportok együttműködésének jelentősége dr. Issekutz Sarolta, a Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnökének felszólalásában hangsúlyosodott, és első-

rendű feladatként határozta meg az eldu-
gott településen, szórványban élő szemé-
lyek felkutatását.

Dr. Puskás Attila reflexiója az örmény-
származásúak adatbázisának létrehozását
célzó és máris szétosztásra került adatla-
pok kitöltésének fontosságára irányult. Az
együttműködés megteremtésének alapját
szolgáló élő kapcsolatrendszerek kiala-
kításához az adatbázis létrehozása, állan-

dó fejlesztése lehet a kiindulópont, de az
Erdélyben élő magyarörmények lélekszá-
mának hozzávetőleg pontos meghatározá-
sa érdekében is vitathatatlanul fontos té-
nyezőt jelent.

Gratulálunk a Szövetség megalakulásá-
hoz és bízunk a célok megvalósulásában
sikerében.

Szász Ávéd Rózsa
Marosvásárhely

Dr. Puskás Attila elnök ünnepi beszéde

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nem telt el sok év azóta, hogy a gyergyói ör-
mény kereskedő, ha éppen Szamosújváron
akart kereskedni, elsősorban az ottani ör-
ményt kereste meg – mert lehet, hogy nem
egyenes ágon, de valamiképpen mégiscsak
rokonok voltak, és tudtak egymásról. De az
sem számított kivételnek, hogy a szépvízi ör-
mény – ha gyermekét pl. Gyergyóban akarta
taníttatni, örmény rokonát kereste meg és ott
kvártélyozta el a gyermeket. És, hogy a kö-
zelmúltól is beszéljünk – amikor erdő, vagy
ingatlan visszaigényléséről volt szó, ugyan-
így segítette örmény az örményt Erdélyben.
Volt ennek egy közös, erdélyi hagyomány-
ban gyökerező alapja.

És itt felmerül a kérdés: miért van szük-
ség az Erdélyi Magyarörmények Szövetsé-
gére? Hiszen az erdélyi örmények eddig is
„szövetségben” éltek! Egyik lehetséges vá-
lasz az lehet, hogy az örmények betelepéd-
sük óta mindig megpróbálták alkalmazkodni
az idők jeleihez. Korunkban számuk meg-
csappant, kis közösségekben élnek, amelyek
egymagukban gyengék, és elszigeteltek.
Ugyanakkor sok olyan helyi kezdeményezés
létezik Erdély örmény közösségeiben, ame-
lyeket érdemes az egész erdélyi örmény tár-
sadalomra kiterjeszteni. Megemlítenő az a
szempont is, amikor a történelmi helyzet a

közös fellépés igényét szülte – gondolok a
2012-es Safarov-ügyre, amelynek kapcsán
az erdélyi örmény szervezetek közös nyilat-
kozatban fordultak a nyilvánosság felé és sa-
jatos identitásuk alapján egy mérsékelt állás-
pontra kérték fel a feleket. Nem utolsó sor-
ban tény, hogy a mai világban is az együttes
fellépés hatásosabb a felbecsülhetetlen érté-
keink, ősi templomaink, örmény-katolikus
identitásunk megőrzése és áthagyományozá-
sa érdekében. Váci Mihály írja: „nem elég a
jövőt sejtetni, hogy milyen kor jön el – a jövőt
tudni kell”. Mindez valahol erkölcsi kötele-
sége a jelen örménységnek Erdélyben. Ezt a
jövőt szeretnénk közös értelemmel, tudással
és hittel tervezni és megvalósítani.

De talán az is lehet a válasz, hogy az er-
délyi örmények egy sajátos identitással élnek
Erdélyben és Romániában. Az erdélyi ör-
mény civilizáció alapja örmény, de kultúrá-
ja erdélyi és magyar, mivel ősünk közel 350
évvvel ezelőtt ezt a kultúrát találták Erdély-
ben. Mint ahogy korábban Moldvában a ro-
mán kultúrát találták, és abban érezték otthon
magukat. Erdélybe érkezve még nevüket is
megváltoztatták, és egy kedves magyarör-
ményt idézve „örmagyarrá” váltak. Ezt a sa-
jatos identitást feladni kár és felelőtlenség,
mert feladása az erdélyi örmény kultúra sajá-
tos jellegének megszűnését jelentené.

„Nem elég a célt látni, járható útja kell!”
– folytatja a költő. Az út szerintünk a Szö-
vetségben valósul meg, amelynek gondolata
nem új. Hat évvel ezelőtt Marosvásárhelyen
gyűltünk össze Szamosújvárról, Csíkból,
Gyergyóból, Erzsébetvárosból, Sepsiszékről,
Kolozsvárról, és az Oxendius Egyeztető Fó-
rum keretében megfogalmaztuk egy jogi ke-
retek nélküli együttműködés igényét. Az-
óta is működik ez a kapcsolat, mert kiállí-
tásokkal, könyvbemutatókkal, előadások-
kal minden évben jelen vagyunk egymás kö-
zösségeink életében Gyergyótól Szépví-
zen, Székelyudvarhelyen, Szamosújváron
át Budapestig, hiszen a Budapesti élőkkel
ugyanaz a civilizációs-kulturális „vérvonal”
köt össze. Itt ki kell mondani, hogy az erdélyi
örménység együtvé tartozását nagyban se-
gítette dr. Issekutz Sarolta elnöksasszony ál-
tal ingyen küldött „Erdélyi Örmény Gyöke-
rek Füzetek”, amelynek fontosságát egyesek
sajnos csak abban az esetben értenék meg,
ha Isten őriz, valamilyen okból kimarad-
nának. És azt is meg kell említeni, hogy az
elnöksasszony volt az erdélyi helyiségekben
örmény szervezetek törvényes keretek közöt-
ti megalakításának szorgalmazója (Maros-
vásárhely, Székelyudvarhely, Erzsébetváros,
Csíkszereda). A Szövetség a szó igazi értel-
mében tehát működik, még akkor is, ha jelen-
leg erdélyi örmények az örmény út más ösvé-
nyeit tapossák, vagy még csak tapogatóznak.

Sohasem voltunk sokan Erdélyben és bár-
milyen kezdeményezésünk általában alulról
történő építkezés volt. Az örmények első-
sorban az emberekben gondolkodtak. Mi is
hisszük, hogy ha megvan az ember, a közös
nemes cél, akkor az anyagi fedezet is előbb-
utóbb megadatik. Azt szeretnénk, hogy min-
den erdélyi és innen elszármazott Los Ange-
lestől Madagaszkárig, és Kalkuttától Cons-
tantáig ismerje és szeresse ezt a sajátos er-
délyi örmény közösséget, az ősi civilizációt

és örmény-magyar kultúrát. Mindenki előtt
nyitott a Szövetség, aki céljainkkal egyetért
és erdélyi örmény gyökerei vannak.

Céljaink között elsősorban egy erdélyi ör-
mény adatbázis elkészítése szerepel, mert az
egyházi nyilvántartások csak ott léteznek,
ahol templom és közösség is van. Szeret-
nénk a fiatalokra összpontosítani, mert nél-
külük semminek sincs értelme. Szeretnénk
tudatosítani a mai erdélyi, többségében ro-
mán társadalomban is az örménység társada-
lomformáló erejét és igazi erdélyiségét, kife-
jezve azt, amit egykoron valaki így fogalma-
zott meg: „címent voltunk mi, itt a Székely-
földön”. Szeretnénk erősíteni azok identitá-
sát, akik végre a kommunizmus után felvál-
lalhatják ősük hitét és kultúráját.

Két helyről várunk segítséget mindehhez:
Isten áldása és a Ti hozzájárulásotok segít
abban, hogy az örménység Erdélyben a ha-
gyomány szellemében fennmaradjon.

Mert mindennek alapja Isten áldása és az
ember. *A JÓ Isten áldása kísérel jóra való tö-
rekvéseketek* – írja Ft. Dr. Jakubinyi György
érsek-kormányzó úr, aki hozzánk eljuttatott
üzenetében kifejezte örömét és támogatását,
és ugyanakkor kérte papjait, hogy segítsék
munkánkat. Ezt tette a plébános úr is, aki en-
gedélyezte rendezvényünket, akinek mind-
ezért köszönetünket fejezzük ki.

„Nem elég útra lelni, az úton menni kell!” –
Útra kelésben és úton levésben eddig is sokan
támogattak bennünket – az ünnepség szerve-
zésében mindenki lehetősége szerint segített
– ez az igazi Szövetség életének alapja, ami-
ért mindenkinek köszönetünket fejezzük ki.

Közel 350 éve élünk itt, e hazában, és en-
nek a nemzetnek váltunk részévé az idők so-
rán, sajátosan örmény jellegünkkel. Ősünk
sokat segítettek ezt az országot, amely befo-
gadta őket, és lehetőséget adott a gyarapo-
dásra. Ennek elismeréseként értékeljük most
Füzes Oszkár nagykövet úr, dr. Zsigmond

Barna Pál főkonzul úr, Szarka Gábor konzul úr jelenlétét, és köszönjük azt a támogatást, amellyel Magyarország Főkonzulátusa rendezvényünk megvalósulásához hozzájárult.

Mindent összefoglalni azonban a költőnek sikerül a legjobban – végezetül hadd idézzem továbbra is Váci Mihályt:

*Nem elég jóra vágnini:
a jót akarni kell!
Es nem elég akarni:
de tenni, tenni kell!
A jószándék kevés!
Több kell: - az értelem!
Mit ér a hívős ész?!
Több kell: - az érzelem!
Ám nemcsak holmi érzés,
de seb és szenvedély,
keresni, hogy miért élj,
szeress, szenvedj, remélj!*

*Nem elég - a Világért!
Több kell: - a nemzetért!
Nem elég - a Hazáért!
Több kell most: - népedért!
Nem elég - Igazságért!
- Küzdj azok igazáért,
kiké a szabadság rég,
csak nem látják még,
hogy nem elég!
Még nem elég!*

Dr. Puskás Attila elnök

Erdélyi Magyarörmények Szövetsége

(Elhangzott Gyergyószentmiklóson, 2013. június 16-án, az EMÖSZ bemutatkozásán)

A Szövetségbe az Alapszabályzatban meghatározott jogi keretek és feltételek szerint lehet belépni magán- vagy jogi személyként, amelyet a Füzetek következő számaiban közlünk. Ugyanitt tesszük közzé majd az örmény felmérő adatlapot is. Az EMÖSZ elérhetősége: Postacím: Piata Petőfi Sándor 4, Gheorgheni, RO-535500 (Kulcsár László – tel.: +40-751888806) Str. Campului 3, 540175, Tg. Mures, RO-540175 (Puskás Attila – tel.: +40-742181537) Email: emosz2013@gmail.com Facebook: facebook.com/erdelyimagyarormenyek.szovetsege

Fővárosi Örmény Klub

2013. július 18., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

Film Bisztrai Mária színművészlől

(Xantus Gábor és Áron filmje)

Bevezetőt mond: Kabdebó János és dr. Kiss Margit

Közreműködik: Dudits András dudukon

Rendező: Budapest Főv. XIII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Riti József Attila

Világosító Szent Gergelyt ünnepelték

Tizenhetedik alkalommal szervezte meg szombaton a szamosújvári magyarörmény közösség az örmények és magyarörmények legnagyobb ünnepét, Világosító Szent Gergely napját. Mint minden évben, a rendezvény idén is az örmény népviseletbe öltözött lányok és meghívott egyházi méltóságok felvonulásával kezdődött. Az ünneplő közösséget Jakubinyi György gyulafehérvári római katolikus érsek, a Romániai Örmény Katolikus Ordinariátus apostoli kormányzója tisztelte meg jelenlétével. A rendezvényen továbbá jelen voltak: Varujan Vosganian gazdasági miniszter, a Romániai Örmény Egyesület elnöke, Vákár István, a Kolozs megyei tanács alelnöke, Hamlet Gasparian, bukaresti örmény nagykövet, Sabo Marius, Szamosújvár polgármestere, Năsălean Ioan, alpolgármester, valamint a helyi tanács számos képviselője. A Világosító Szent Gergely-napi búcsúra mintegy 400 vendég érkezett az ország és a világ minden szegletéről.

Az ünnepi szentmisét Szakács Endre, helybeli örmény katolikus plébános celebrálta. A szentbeszédben, amit Drócsa László, kézdikővári örmény származású római katolikus plébános mondott, szó esett Világosító Szent Gergely életéről és az örmény népnek a kereszténység útjára való térése körülményeiről.

A mise végén Jakubinyi György érsek, a Romániai Örmény Katolikus Ordinariátus apostoli kormányzója magyar és román nyelven köszöntötte az egybegyűlteket.

Örmény népviseletbe öltözött lányok és egyházi méltóságok felvonulásával kezdődött az ünnepi szentmise

Ezt követően a résztvevők átvonultak az örmény katolikus plébániára, ahol a szervezők mindenkit örmény ünnepi ételekkel vendégeltek meg, többek között hurutos levest találtak fel a megéhezett vendégeknek.

Az ünnepség ebéd után folytatódott az örmény közösségi házban, ahol Ermone Martaian, örmény származású, jelenleg Budapesten élő képzőművész festményeit, és Kabdebó János, kolozsvári születésű, Budapesten élő fotóművész fényképeit tekinthették meg az érdeklődők, majd örmény táncokkal ismerkedhettek meg.

*

Világosító Szent Gergely az örmények és magyarörmények legnagyobb szentje. Szent Gergely az örményországi Ararat tartományban született 240-ben. Nemesi családból származott, de mivel keresztény dajka nevelte, még gyerekkorában megkeresztelték. Cézáréában pappá szentelték, majd csatlakozott III. Tiridat király kíséretéhez, de mivel megtagadta a pogány istenek tiszteletét, megkínózták, és tizenöt éven át raboskodott. Amikor a király súlyosan megbetegedett, Szent Gergely

meggyógyította. **III. Tiridát király há-
lából megkeresztelkedett, és 301-ben ál-
lamvallássá nyilvánította a keresztény-
séget. Az örmény apostol szerepe lett**

Drócsa László

Szentbeszéd Szamosújvárott

**Excellenciás és Főtiszteletű apostoli kor-
mányzó úr! Főtiszteletű főesperes urak,
Tisztelt paptestvérek! Kedves ünneplő
testvéreim!**

Minden évben – pünkösd utáni 4. szomba-
ton –, az örmény katolikusok és az örmény
gyökerekkel rendelkezők; szerte a világon
összegyűlnek, hogy imádságban és a leg-
szentebb áldozat bemutatása közben em-
lékezzenek Világosító szent Gergelyre, az
örmény nép nagy szentjére!

Én is – mint a csíktaplocai „*hurut her-
ceg*” – alias, Száva Lukács nagybirtokos
dédunokája –, és ti is mindannyian; ezért
gyűltünk össze ma itt *Hajakagak*-ban, a
Szamosújvár-i székesegyházban.

Minden igazi keresztény – vagyis Jézus
Krisztust követő – búcsús ünnep, akkor ér-
tékes a lelki előrehaladás szempontjából,
ha nemcsak a szentmisén való részvét-
tel ünneplünk, ha nemcsak egymással ta-
lálkozva fogyasszuk el ünnepi ebédünket,
hanem ha tanulunk is valamit attól, akinek
emléknapját üljük, ha példát veszünk attól,
akire emlékezünk!

Reményeim szerint, mindannyian is-
merjük Világosító szent Gergely életmű-
vét, mégis elevenítsük fel azt, amiben sze-
rintem mindannyian követhetjük őt napja-
inkban is.

Az örmény közösség keresttségével –
ami a polgári és a katonai vezetők megté-
résével kezdődött –, a nép új önazonossága
születik meg. Ez lett az örmény lét alkotó

**az örmények megtérítése. Előnevét on-
nan kapta, hogy ő világosította meg az
Evangéliummal az örmény népet.**
(*Szabadság*, 2013. június 17.)

eleme és elválaszthatatlan sajátossága. At-
tól kezdve lehetetlen volt örménységről be-
szélni anélkül, hogy annak ne lett volna lé-
nyeges része a *Krisztusba vetett hit*.

A történész – *Agathangelusz* – szimbó-
lumokkal teljes elbeszélésben mondja el
részletesen azokat a dolgokat, amelyek a
hagyomány szerint az örmény nép tömeges
megtérését kísérték. Az elbeszélés két hős
gondviselésszerű és drámai találkozásával
kezdődik: az egyik hős a ma ünnevelt *Ger-
gely*, a másik az örmény király: *III. Tiridát*.

Először egy összeütközés történt, mert
Gergelytől a király azt követelte, hogy ál-
dozzon *Anahit* istennőnek. Ő ezt megta-
gadta, és elmagyarázta az uralkodónak,
hogy **egyedül Egy** a teremője az égnek és
a földnek, aki nem más, mint a mi Urunk
Jézus Krisztus Atyja. Kegyetlenül meg-
kínózták, de Gergely – Isten erejével áll-
hatatos maradt. Amikor a király ezt látta,
szűk, mély és sötét kútba dobatta Gergelyt,
amelyben kígyók éltek, s ahonnan senki
nem került ki élve. A Gondviselés azon-
ban egy jámbor özvegy keze által táplálni
kezdte Gergelyt, s így ő hosszú éveken át
sértetlenül élt a kútban.

A történet következő eseménye Rómá-
ban játszódik, ahol Diocletianus császár
megpróbálta elcsábítani *Hripszime* szü-
zet – aki, hogy elkerülje a veszedelmet,
néhány társnőjével elmenekült Rómából,
és Örményországban keresett menedéket.
Szépségére fölfigyelt *Tiridát* király is, s ő

is meg akarta szerezni magának. Amikor
látta, hogy semmire sem megy, *Hripszimét*
társnőjével együtt kegyetlenül megkínóztat-
ta és megölette. Büntetésül e szörnyű tet-
téért, *Tiridát* vaddisznóvá változott és nem
kapta vissza emberi alakját mindaddig,
amíg égi jelnek engedelmessé ki nem
szabadította Gergelyt a kútból, melyben ő
immár 13 éve élt.

Amikor a szent imádságára újra emberre
változott, *Tiridát* megértette, hogy Gergely
Istene az igaz Isten, s elhatározta, hogy
családjával valamint hadse-
regével együtt megtér és az
egész országban hirdetni kez-
di az evangéliumot.

Így történt, hogy az örmé-
nyek megkeresztelkedtek,
és a kereszténység a nem-
zet hivatalos vallása lett.
Gergely pedig, akit közben
Cezareában püspökké szen-
teltek, *Tiridáttal* együtt bejár-
ta az országot, lerombolták a
bálványok kultuszhelyeit és
keresztény templomokat épít-
tettek.¹

Kedves ünneplő testvéreim!

Az örmények megtéréséhez fűződő esemé-
nyek hagyományos elbeszélése alkalmat ad
nekünk, hogy megfontoljuk a következőket:

1. Ki vagy te, Világosító szent Gergely?

Szent, akit mi tisztelünk, szent, akit mi ün-
neplünk, szent, akire mi emlékezünk! Szent-
tek azok, akik *nem azt teszik, amit lehet, ha-
nem azt, amit kell!* És hogy mit kell tegyen
egy szent, azt a bennük lévő isteni szóból, a
lelkiismeretből olvassák ki.

¹ vö. A romániai katolikus örmények
ordináriátusa – Szamosújvár 2001, 11-15 o.

Világosító szent Gergely is vállalhatta vol-
na a könnyebb, a hitét megtagadó utat. Sza-
badkozhatott volna, akár csak Jeremiás pró-
féta. De lelkiismeretén keresztül meghallot-
ta Isten hozzá intézett szavait: „*Nézd, ajkad-
ra adom szavaimat, ma nemzetek és orszá-
gok fölé állítalak, hogy gyomlálj és rombolj,
pusztíts és szétszórj, építs és ültess.*”²

Tudta, hogy mit kell tennie és azt roppant
nagy lelki- és fizikai erővel, lendülettel vé-
gre is hajtotta. Népe szolgálatában volt kivá-
ló, **népe szolgálatában lett szentté!**

Kik a szentek? Példaképe-
ink! Példaképeink, akikre fel-
nézhetünk, akiknek életét, ma-
gatarását követhetjük. Kü-
lönböznek a színész, labda-
rúgó- illetve énekes sztárok-
tól, akik életéből nem egyszer
hiányzik a belső tartalom. A
szentek életpéldájukkal segí-
tenek nekünk a hétköznapi
küzdelmekben. Nem egyik pil-
lanatról a másikra lettek szen-
tek, hanem szívós küzdelem
árán, többszöri újrakezds ré-
vén. Nem voltak büntelenek,
de bűnbánatuk révén megsza-
badultak hibáiktól.

*Drócsa László örmény gyö-
kerű plébános
(Fotó: Kabdebó János)*

2. Ki vagy te, Világosító szent Gergely?

Szent Gergely sajátos jelzője: világosító –
örményül: *luszavoric*. Ez a jelző megkü-
lönbözteti őt a keresztény világban ünnepl
szentek között.

Világosító: jól kifejezi kettős tevékeny-
ségét népe megtérésének történelmében. A
megvilágosítás ugyanis a keresztény nyelv-
ben hagyományos kifejezés annak jelzésé-
re, hogy a keresttség által a tanítványt, akit
Isten a sötétségből csodálatos világosságá-

² Jer. 1,10.

ra hívott³, elárasztja Krisztusnak, a világ világosságának ragyogása.⁴ A keresztyén: Őbenne találja meg hivatásának és a világba szóló küldetésének lényegi tartalmát.

3. Ki vagy te, Világosító szent Gergely? Akiben a hit hatalmas ereje tükröződik!

Szenvedések és áldozatok árán is megtartotta keresztyén hitét és így a hite megtartotta Őt.

A hit évében vagyunk, amelyet Benedek pápa hirdetett meg. „A hit kapuja” kezdetű apostoli levelében írja, hogy „*Újra fel kell fedeznünk a hit útját, hogy egyre világosabban meg tudjuk mutatni a Krisztussal való találkozás örömét és mindig megújuló élet-erejét.*”⁵ Ugyanis – ahogy írja – „*nem fogadhatjuk el, hogy a só ízt veszítse, sem azt, hogy véka alá rejtjük a világosságot.*”⁶

A keresztyénységet ma sajnos a hagyományosan keresztyén országokban is sokan csak szociális, kulturális vagy politikai szempontból tekintik, és legfeljebb szép szokást látnak benne.

Isten szolgája, boldogemlékű Márton Áron püspök úr, 1980. május 15-én kelt utolsó körlevelében írta:

„Szeretett Híveim, mint főpásztorotok elsősorban a hitet akartam megerősíteni lelketekben, és a hithez való ragaszkodást hagyományok örökségül.

Keresztyén és emberi életünk alapja a hit és ugyanakkor számunkra őseinktől való drága örökség, amelyhez apáink hűségesen ragaszkodtak, és amelyért sok áldozatot vállaltak. A hit tárgya a láthatatlan valóság és ezért mindig nehézséget jelent az embernek. A mai embernek különösképpen, amikor tudomány, kultúra, társadalmi élet egy-

³ 1 Pt 2,9

⁴ Jn 8,12

⁵ Porta fidei, 2

⁶ Porta fidei, 3

aránt elfordult a hittől. Az idősebb nemzedék, amelyik átélte a háború borzalmait és a sok változást, amelyen átment az emberiség élete, megtanulta, hogy **aki Istent elveti**, az könnyen megfélemedezik az emberieségről is, s hogy a világ állandó változásában csak a hit az, ami nem változik, amibe belekapaszkodhatunk.”

Kedves ünnepelő testvéreim!

4. Mi az, amit magunkkal vihetünk a mai ünnepen?

Világosító szent Gergely példáját *szemlélve, tartjuk meg, mélyítsük el* és minden életközvetlenség közepette *éljük meg* keresztyén katolikus hitünket.

Engedjük, hogy a hit hatalmas ereje járjon át bennünket. Engedjük, hisz ez tesz képesé arra, hogy ne hajoljunk meg a világ és a hatalom kísértései előtt, s ellenálljunk a legkeményebb szenvedéseknek és a legcsábítóbb hízelgéseknek is.

Tiridát király sorsában észrevehetők az Istentől való eltávolodás következményei: az ember elveszíti méltóságát, elállatiasodik és rabja lesz a saját ösztöneinek. Az egész elbeszélésből fontos igazság világlik ki: a hatalomnak nincs abszolút szakralitása, és nem igaz, hogy mindig igaza van abban, amit cselekszik. El kell ismerni a döntések személyes felelősségét: ha a döntések rosszak, akkor is rosszak, ha király hajtja végre azokat.

Az egész emberiség születik újjá, amikor a hit leleplezi a bűnt, a gonosz megtér, s megtalálja Istent és az Ő igazságát.

A bálványoltárok helyén emelt keresztyén épületekben mutatkozik meg a keresztyénység igazi mivolta: *befogadja* azt, ami természete szerint érték az emberiség vallásos érzékében, s ugyanakkor a hit olyan újdonságát adja, mely nem tűr kompromisszumokat.

Így amikor Isten szent népét építjük, hozzájárulunk egy új civilizáció kialakulásához is, melyben magasabb szinten élnek tovább az ember legigazibb értékei.

Kedves testvérem!

Arra az aggodalmadra, hogy oly nehéz a hit útján járni, hogy oly nehéz a hit szerint élni – engedd meg, hogy egy párbeszédet idézzek, amely a Vatikánban: Ferenc pápa és egy diák között zajlott, 2013. június 7-én a VI. Pál teremben.

„Szentatya! Francesco Bassani vagyok a XIII. Leó intézetből... keresem a hitet! Igen, hinni akarok, mert nehézségeim vannak. Néha kételyeim támadnak, de ez szerintem normális az én koromban... Néhány szót szeretnék hallani arról, ami megtart engem ebben a növekedésben és arra kérlek, néhány szóval adj nekem némi útbaigazítást, ami megtart engem és a többi gyereket is!”

„Az úton járás – a hitben is – egyfajta művészet – kezd válaszát Ferenc pápa. Ha mindig sietve haladunk, elfáradunk, és nem érünk a célba. De ha megállunk, és nem megyünk tovább, akkor sem jutunk a célig. Az úton-járási művészete azt jelenti, hogy a horizontra, a látóhatárra tekintünk, és arra gon-

dolunk, hová is akarunk eljutni, vállalva az út összes fáradtságát.

Az út pedig sokszor nehéz, nem könnyű. Én azonban hűséges akarok maradni ehhez az úthoz, ami nem könnyű, érted? Mert van sötétség, jönnek sötét napok, az eltévelyedés napjai, sőt az elesések napjai! Elesik valaki, elesik.... De gondolatok csak mindig erre: Ne féljete az eleséstől! Az úton-járási művészetében nem az a fontos, hogy nem esünk el, hanem hogy nem maradunk a földön. Kelj fel azonnal, és menj tovább!... Ez szép, ez egy mindennapi munka, az utat járni emberien, emberséggel... Egyedül járni, az egy ronda dolog, ronda és unalmas! Ellenben közösségekben, barátokkal, akik szeretik és segítik egymást, segítik egymást abban, hogy tényleg célba érkezzenek oda, ahová el akartak jutni, az más!... Ne félj menni!”

Kedves ünnepelő testvéreim!

Ne féljünk hát a hit útján járni, ne féljünk, hisz a hit az nem ízt veszített só, hanem mindenki számára világosság, amely jelzi az utat, hogy egymást bátorítva és segítve szentekké válhassunk. Ehhez kérjük Világosító szent Gergely közbenjárását. Ámen. (*Szamosújvár, 2013. június 15.*)

Száz Ávéd Rózsa

Világosító Szent Gergely búcsús emlékezete Erdélyben – 2013-ban

Az emigrációra kényszerülő örmények egyes csoportjai már a kora középkortól kezdődően Európa, Ázsia, Afrika különböző országaiba ortodox, katolikus és protestáns régiókba telepedtek, és a többségekkel természetes kapcsolatfelvételt alakítottak ki.

Azonban, az örmény tudattal párosuló szentiszteletük megtartása mellett a Habs-

burg-házhoz való hűségük jeleként Erdélyben a „barokk szentek” tiszteletét is elfogadják. Valójában kompromisszumot kötöttek, mivel úgy vélték, hogy a sajátos örmény kultúra megőrzése csak a katolikus értékek integrálásával válik lehetővé. Az örmény szentkultuszban erőteljesen jelenlevő Világosító Szent Gergely tisztelet Er-

délyben a XVIII. századig az évenként három alkalommal előforduló ünnep megtartásával és azt megelőző tíz napos böjttel, a XIX. század vége–XX. század elejére már a pünkösöd utáni negyedik szombati ünnepséggel nyilvánították ki.

Világosítójuk emlékezete soha nem hanyatlott, él, sőt megelevenedett a szívekben, aminek jó példáját látjuk a szamosújvári Szt. Gergely búcsú és Gyergyószentmiklóson a Szt. Gergely tiszteletére celebrált mise megtartásával.

Szent Gergely búcsú Szamosújváron

Az évente sorra kerülő búcsún, amelyet 2013. június 15-én tartottak a főtemplomban. A magas rangú egyházi méltóságok mellett az Erdélyből elszármazott örmények mellett, akik lelki otthonuknak tekintik a főtemplomot, jelen voltak a Kárpátokon túli románajkúvá vált örmény szervezetek képviselői is. A szentmisén jelen voltak a MÖMKE tagjai és azok családtagjai is.

Az általuk megvalósuló képviselő azért is fontos volt, mivel a MÖMKE által szervezett Szongott Kristóf emléknapon (március) az egyesület elhatározta, hogy az első magyar armenológus sírjánál, a

Megtelt a székesegyház (Fotó: Kabdebó János)

A szentmise papjai (Fotó: Kabdebó János)

szamosújvári Főtemplom kriptájában, elhelyezzük az emlékezés és tisztelet koszorúját. Ez az emlékezet szervesen illeszkedik a MÖMKE éves tevékenységébe, ui. ősszel, az Egyesület magalakulásának 5-ik évfordulója alkalmából szervezett rendezvénysorozat keretében ellátogatunk születésének helyére, Marosbogátra is.

Elképzelésünk a búcsúszervezők segítő-készségével valóra vált, amiért köszönet illeti őket ezúton is.

Szentmise, Világosító Szent Gergely emlékére: Gyergyószentmiklós

Világosító Szent Gergely tiszteletére Szilágyi Lőrinc örmény–katolikus plébános celebrált ünnepi szentmisét június 16-án, majd a Szt. Korona másolat örmény vonatkozásainak bemutatására került sor. A rendezvény keretében mutatták be az alapítók az Erdély Magyarörmények Szövetségét (EMÖSZ) a Községi házban. Ennek kapcsán tisztelte meg jelenlétével a rendezvénysorozatot Füzes Oszkár Magyarország bukaresti nagykövete, dr. Zsigmond Barna Pál, Magyarország Csíkszeredai főkonzulja és Szarka Gábor konzul, valamint Borboly Csaba, Hargita Megye Tanácsának elnöke, dr. Issekutz Sarolta

ta az EÖGYKE elnöke, valamint számos erdélyi magyarörmény. De lélekben jelen volt Hamlet Kasparian örmény nagykövet, Kelemen Hunor RMDSZ szövetségi elnök, Izsák Balázs SZNT elnök, akik üdvözlőket és támogatásukat fejezték ki az EMÖSZ tevékenységéhez.

Az ünnepség művészeti csúcspontja volt a Szent Korona lovagrend, Szent Gellért Lovagrend, Szent György lovag-

rend gyergyói priorátusa képviselői kíséretében érkező Szent Korona másolat bemutatása. A koronatorténét ismertetésben Bíró Ernő lovag, a Szent Korona lovagrend tagja részletezte a történelmi ereklye (feltételezhető) örmény vonatkozásait is. Általa a templomot megtöltő gyergyói és más vidékekről érkező hívek meghatottan élték át a magyar–örmény múlt közös, szép pillanatait.

A szamosújvári búcsún

Szamosújvár az erdélyi örmények legfontosabb központja, az örmény katolikus püspökség székhelye. A város főterén áll az örmény katolikus székesegyház, amelynek egyik kincse egy Rubensnek (1577-1640) tulajdonított festmény. A szamosújvári örmények legrégebbi, ma is álló kőtemploma az 1723-ban épült Salamon templom (Boldogasszony templom). A városban idén 2013. június 15-én tartották a Világosító Szent Gergely-napi egyházi búcsút. Ezen a hagyományos egyházi ünnepen a magyarörmények és örmények legnagyobb szentjére emlékeztek a hívek és mindazok, akik ebből az alkalomból ellátogattak az erdélyi városba.

A búcsú napján 11 órakor az Örmény Katolikus Székesegyházban tartott nagymisét Szakács Endre örmény vikárius és Jakubinyi György gyulafehérvári érsek celebrálta magyar nyelven. Az ünnepen részt vett Varujan Vosganian, a romániai örmények szövetségének elnöke, gazdasági miniszter, valamint Hamlet Kasparian bukaresti örmény nagykövet is. Budapestről dr. Issekutz Sarolta az EÖGYKE és a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke, Szongoth Gábor EÖGYKE elnökhelyettes, és több örmény képviselő volt jelen. Csoportok érkeztek Gyergyószentmiklós, Csíkszereda, Erzsébetváros (Dumbraveni), Kolozsvár, Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Torda, Bakó, Bukarest, Constanta, és Jasi városából. A szentmise végén Szakács Endre vikárius Martaian Ermone Zabel és Kabdebó János kiállítására hívta meg a templomban jelenlévőket.

A nagymisét követően a szamosújvári parókia termeiben ünnepi szeretet ebédre terítettek mintegy 400 fő részére. A pinceszékhelyiség termeiben, mint hatalmas méhkasban „zümmögtek” a vendégek, nevetések, kanálcsilingelések és poharak koccánásai fűszerezték a családi hangulatot, miközben erdélyi örmény ételeket szolgáltak fel.

Jakubinyi György érsek (Fotó: Kabdebó János)

Ebéd után népes csoportok sétáltak át a kiállítások helyszínére, ahol *Esztegar János*, a szamosújváriak örmény elnöke és *Lénárd Éva* tanár nyitotta meg *Martaian Ermone Zabel* ikon-, valamint *Kabdebó*

Látogatók *Kabdebó János* fotókiállításán
(Fotó *Kabdebó János*)

János fotó-kiállítását. A megnyitón a vendéglátók örmény táncokkal is kedveskedtek a megjelenteknek. A kiállított képeket, fotókat és ikonokat neves előjárók mellett sokan tekintették meg. A szamosújvári helyi tévé pedig riportot készített *Martaian Ermone Zabelle* és *Kabdebó Jánossal*.

A kiállítások megnyitójával egy időben, 16 órától a TÉKA-ban könyvbemutató zajlott.

Egy nagyon szép, jó hangulatú, igazi nagycsaládos Világosító Szent Gergely ünnepén vehettünk részt, ahol úgy érezhettük, még a Nap is mosolygott a résztvevőkre.

Kabdebó János

Budapest Főváros XIII. Kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke

Lukács Éva

Krónikás a krónikásról

Kiss Ferenc történész *Kádár József, Dés városának és a Szamosok vidékének krónikása* című kötetét ismerhették meg az érdeklődők múlt héten a dési Magyar Házban. Kovrig Annamária a Kádár József Kultúregyesület nevében köszöntötte a szerzőt, ugyanakkor néhai Balogh Zoltán mérnök, tanár nevét említette, akinek szívügye és óhaja szerint történt az egyesület névadása. Márton Kalapáti Jolán tanárnő a nagyszámú résztvevő látán elismeréssel nyugtázta a désiek érdeklődését városuk személyiségei iránt, kiemelve a helytörténeti munkák fontosságát.

Ezután Kiss Ferenc ismertette többéves kutatómunká-

ja eredményét, a mostani kötetet, amelyel tisztelegni kívánt Dés 800 éves okiratos említése előtt. Argumentum címmel indítja tanulmánykötetét, megindokolva a témaválasztást: „Kádár József a hazai településtörténet, demográfia és nép-

rajz adatszerű feldolgozásával, tényrögzítő módszerével egy tárgyilagosabb történetírást járta, szakképzettsége, sokoldalúsága hozzásegítették időtálló műveinek megírásához. Életfelfogása, tudományos felkészültsége feljogosít arra, hogy munkásságát kellő módon értékeljük és időszerűvé tegyük, mert a Szamosok vidéke népi és művi kultúrája napjainkban már elképzelhetetlen annak a

hatalmas adathalmaznak a tanulmányozása nélkül, amelynek feltárásán, feldolgozásán és tudományos rendszerezésén Kádár József egy életen át fáradozott.”

Kádár József 1850. január 28-án született Várfalván, unitárius szülők gyermekeként. Tordai és kolozsvári diákjevei, majd budapesti felsőfokú tanulmányai után ke-

rült Désre, ahol magyar irodalom és történelem szakos tanárként tevékenykedett. Tízéves kutatómunkájának eredményeként született meg *Szolnok-Doboka vármegye monographiája* című, közel négyezer oldalas, hétkötetes műve, amelyet saját költségén jelentetett meg 1901 és 1905 között. (*Szabadság Kult-Túra*, 2013. június 12.)

Kiss Ferenc

Kádár József, Dés városának és a Szamosok vidékének krónikása

Kádár József a hazai településtörténet avatott kutatója volt, aki adatszerű felfogásával és tényrögzítő módszerével egy tárgyilagosabb történetírást járta. Sokoldalúsága, szakképzettsége és egyéniségének töretlen ereje hozzásegítették időtálló műveinek megalkotásához.

Kádár József az Aranyos-vidéki Várfalván született, Tordán, Kolozsváron és Budapesten végezte tanulmányait, majd Désen, Szamosújváron és ismét Désen volt tanár és iskolaigazgató. Egyéniségének legfőbb vonása a nyitottság és sokoldalúság volt. Személyében kiváló közéleti munkást tisztelhetünk, aki ott, ahol tudásával és tehetségével segíthetett, teljes odaadással lépett fel. Dész és Szamosújvár városainak több társadalmi és művelődési vállalkozásának volt kezdeményezője és önzetlen pártfogója. Mindezek mellett személyében kiváló történetírót tisztelhetünk, aki tudományos munkásságának eredményeit 1878-cal kezdődőleg adta közre kora neves folyóiratainak hasábjain és különálló kötetek formájában. Megírta a dési ref. egyházközség és a város, Belső-Szolnok és Doboka megye 1848-49 évi, a megye népoktatásügyének, Szamosújvár szab. királyi város és Szék nagyközség történetét. Életének fő műve *Szolnok-*

Dobokavármegye monographiája, melyet dr. Réthy László, Tagányi Károly és Pokoly József hozzájárulásával hét hatalmas kötetben adott ki Désen 1900 és 1905 között. Munkájában az akkori vármegye 406 településének történetét adja elő mindenki számára közérthető formában. Monográfiája értékes felvilágosításokat nyújt a közép- és újkori erdélyi falu kialakulásának, szerkezetének, jogállásának és műveltségének megismeréséhez. A földrajzi-természeti és más anyagi tényezőktől függően kialakuló településeket a közösségi lét olyan formáinak tekintette, mely a történelmi események sodrásában ennek jogi, személyi birtok és családi viszonyaira is kihatottak. A vármegye településeinek bemutatásában a történelmi rész a leg részletesebb, melynek tanulmányozása során azóta eltűnt okmányok szövege, megsemmisült műemlékek ábrázolása és szertefoszlott szájhagyományok felelevenítése lelik meg az érdeklődő olvasót. Mind-

ezeket Kádár József faluról falura járva és a levéltárak félhomályából hozta napvilágra. Ezért is nevezik őt a Szamosok vidékének Orbán Balázsának. Adatgyűjtéseinek jelentőségével maga Kádár is tisztában volt, amikor azt írta, hogy „lesz idő, mikor e munka becses lesz..., mikor Lexikonja lesz sok kutatónak és szakembernek.”

A nagy megyei monográfia megírása óta eltelt évszázad alatt újabb adatok sokasága került a tudományos érdeklődés homlokterébe, anélkül hogy ezek a monumentális munka alapjait érintették volna. Napjainkban is érvényes igazságként fogadhatjuk el Szabó T. Attila megállapítását, mely szerint Kádár monográfiája „terjedelmére és adatainak bőségére nézve is a magyar vármegyékről írt hasonló jelle-

gű művek közül a legjelentősebb, legtisztéletreméltóbb teljesítmény.”

A Szamosok egybeáramlása vidékén fellelhető tárgyi és szellemi értékek megteremtéséhez, amint arra Kádár rámutat, az itt együttélő népek sajátos egyéniségükkel járultak hozzá, tették azokat változatossá, mintegy állandóan megújuló válasszként az egyetemes és sokszínű népi kultúra megannyi kihívására.

(Szerk. megjegyzés: 2013. június 15-én az ünnepi szentmise és szeretetvendégség után, 16 órakor a szamosújvári TÉKA Közművelődési Alapítvány konferenciatermében elhangzott nagysikerű könyvbemutató előadás szerkesztett változata. A könyv az EÖGYKE székhelyén megvásárolható.)

Világosító Szent Gergely ünnep Zuglóban

A Zuglói, XIII., XV., és XVII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzatok 2013. június 9-én vasárnap 16 órakor a Lipták villában Világosító Szent Gergely tiszteletére tartott közös ünnepi megemlékezésén Zsigmond Benedek (jobb oldali kép) méltatta világosító Világosító Szent Gergely életűjét. Közreműködött a Hangist Együttes

Székely András Bertalan

Egy melódráma margójára

Bevezető a Várady Mária és Szilasi Alex által előadott „Ének Rilke Kristóf zászlótarló szerelméről, haláláról” c. opera – zongorára és egy színészre – magyarországi ősbemutatójához. Elhangzott az MTA budavári Zenetudományi Intézetében, 2013. május 29-én.

Hölgyeim és Uraim!

Sok nemzetet érintő, hazánkban lezajlott világtörténelmi jelentőségű eseménynek a szintén európai ágbogakkal rendelkező irodalmi, zenei leképezéséről kellene néhány percben Önökhöz szólnom. E többé-kevésbé lehetetlen feladat súlyát éreztem néhány hete, amikor Várady Mária művésznő felkért a feladatra, mégis az iránta, valamint Szőke István rendező és nem utolsósorban Szilasi Alex zongoraművész iránti tiszteletből igent mondtam.

Hol is kezdjem? Ezelőtt csaknem három évtizeddel, 1984-ben, mint egy nemzetközi kutatócsoport tagja, jártam először Szentgotthárdon, ahol azonnal megragadta a figyelmemet a templom mennyezetén Dorfmeister István freskója a szentgotthárdi csatáról. Azután hetekig művelődésszociológusi terepmunkát végezve a rábavidéki szlovén falvakban, a nép ajkán, epikus emlékeztetésben, de a szakirodalomban is találkozhattam az ütközettel összefüggő legendákkal, mondákkal, hivatkozásokkal. Utóbb sokszor visszatérve, lehetetlen volt nem észrevennem a mai határ osztrák oldalán, a Schlösselbergen azt a tizenöt méter magas kőkeresztet, amely ugyanennek az emlékére épült. Trianon fintora, hogy a csatát bár az egész világ szentgotthárdiként jegyzi, a szomszédaink nagyfalvai/mogersdorfi eseményként szintén a magukénak tekintik...

Egyszóval: 1664-ben a Habsburgok szervezte európai haderő nagyjelentőségi győzelmet aratott a török seregek fölött. Akkoriban, a kontinensen dúló török háborúk fő

Szilasi Alex zongoraművész, Várady Mária színművész és Szőke István rendező

hadszíntere a három részre szakított Magyarország volt. Mohács (1526) és Mezőkeresztes (1596) után első ízben sikerült vereséget mérni az oszmán hadakra, ami végül is a későbbi teljes visszaszorításuk első állomásává vált.

Az európai seregek élén Raimondo Montecuccoli állt, a hadvezér mellett a francia de Coligny és a rajnai főparancsnok, von Hohenlohe szerepe magaslik ki, de velük egy sorban említhető Johann von Sporck tábornoké, a magyar Csányi Bernát várúr, Eszterházy Pál, későbbi nádor, Nádasdy Ferenc országbíró vagy V. (Lotaringiai) Károly her-

ceg neve. A keresztény oldalon a császári csapatok mellett francia, szász, sváb, bajor, brandenburgi, cseh, horvát, piemonti olasz, spanyol, németalföldi, magyar és szlovén tiszteket, lovasokat, tüzékeket, gyalogosokat találunk. Velük szemben sorakozott fel a *Köprülü Ahmed* nagyvezír, Izmail budai pasa – a szultán sógora – és mások irányította oszmán had, amelyben a birodalom jellegéből adódóan nemcsak törökök, hanem tatárok, szerbek, szkipetárok – vagyis albánok –, bosnyákok, bolgárok, románok – közöttük a moldvai/havasalföldi fejeledelm –, perzsák, sőt renegát magyar hajdúk is szolgáltak. Az ütközet a mai magyarországi szlovén lakta települések (Szentgotthárd, Rábatótfalu, Felső- és Alsószőlők, Szakonyfalu, Apátistvánfalva, Permise, Kétyölgy), valamint az említett Nagyfalva térségében zajlott.

A fentiekért azért éreztem fontosnak kiemelni, hogy a csata európai jelentőségére hívjam fel a figyelmüket. További hadtörténeti fejtegetések helyett már csak annyit, hogy dacára a diadalnak, Bécs – birodalmi meggondolásokból –, rövidesen megkötötte a vaskézi békét, amelynek értelmében török kézen maradhettek az addig meghódított területek. Az udvar cserbenhagyta ezzel a magyar királyságát, elmulasztva annak felszabadítását, odadobva ez által Sztambulnak a Velencei Köztársaságot is. Nemcsak hazánkon söpört végig óriási tiltakozási hullám, hanem visszatetszést váltott ki számos német rendben, a franciák pedig egyenesen szégyenteljesnek minősítették. Mivel előbb az északi híd, majd Zrínyiújvár is áldozatul esett az osztrák érdekeknek, *Zrínyi Miklós* Habsburg-ellenes szervezkedésbe fogott, ami után röviddel a Csáktornya melletti kursaneczi erdőben, rejtélyes körülmények között halálra sebezte egy vadkan. Nemsokára a testvére, Péter és más

főurak vezette Wesselényi-féle összeesküvést is leleplezte a császári titkosrendőrség, hogy azután kemény megtorló intézkedéseket foganatosíthasson.

A történelmi háttér megvilágítása után ugorjunk nagyot az időben. 1875–1926 között élt egy nagyszerű osztrák költő, *Rainer Maria Rilke*. Mivel édesanyja régi prágai patríciuscsalád, édesapja pedig karintiai katonatiszt sarja volt, eleve a német és a cseh nyelven szocializálódott, ehhez jött még a francia-, majd orosznyelv-elsajátítása. Az európai látóköre segítette hozzá, hogy megújítsa kora líráját és a prózáját, nagyfokú műveltséget szerezzen az esztétika, a filozófia, a képzőművészet terén, saját művekkel gazdagítva azokat. Járt Tolsztojnál Oroszországban, Rodin személyi titkáráként élt Párizsban, hosszabb ideig Bécsben és Grácban, azután Svájcban, Bajorországban, az osztrák mellett felvéve a csehszlovák állampolgárságot is. Bejárva a földrészt, többek között a budapesti Zeneakadémián is tartott sikeres előadást a költészetről.

Nos, ez a nagyszerű ember családi hagyományul kapta, hogy az egyik ősök, bizonyos *Christoph Rilke von Langenau*, Montecuccoli ármádiájában, mint zsoldos, részt vett a szentgotthárdi csatában. A fiatal kornét (a szó eredetileg kürtöst, de később zászlótartót, zászlóst jelentett a katonai rangok között) személye a gyermekkorától izgatta Rilkét, ezért nem véletlen, hogy idővel meghihlette, s talán a legszebb művét is róla írta. Az „*Ének Rilke Kristóf kornét szerelméről és haláláról*” című alkotás műfaját *Hegedűs Géza* professzor ritmikus, olykor versebe forduló költői elbeszélésnek nevezi. Rilke eme 1896-ban, egy éjszaka alatt írott líraian dallamos kispróza-románca csak hét év múlva tette közzé, akkor viszont valóságos bestseller-sikert aratott vele. Végigolvasva a szöveget, jómagam is meg-

erősíthetem, hogy a lelket magával ragadó, nyelvében, életérzésében ma is korszerű műalkotás!

Az opust 1914-ben egy másik kiválóság, bizonyos *Casimir von Pászthory* megzenésítette. Mivel gyakorlatilag teljesen ismeretlen hazánkban, szükségét érzem néhány mondattal ráirányítani a figyelmüket. A német források *magyar zeneszerzőként* tartják számon, így e vonatkozást nyomatékossítani szeretném. 1886-ban Budapesten született, a Királyi Kúrián vezető kormánytisztviselő édesapja és a hannoveri német eredetű, Liszt-tanítvány, zongoraművész édesanyja gyermekeként. Családi okokból a középiskoláit Nürnbergben, a jogi, majd zeneakadémiai tanulmányait Bécsben végezte. Bejárva Európát, majd Kis-Ázsiát, a bécsi konzervatórium cselőtanára lett. 1953-ban egyetemi tanári címet kapott. Operáit, balettjeit, melodramáit, zenekari, kamarazenei, zongora- és dalműveit Grácban, Salzburgban, Bazelben, Weimarban, Karlsruheban és más jeles zenei helyszíneken mutatták be, illetve adták ki. A szakirodalom a muzsikáját stilsztikailag a wagneri–straussi tradíciókban gyökereszként jellemzi.

A Rilke-szöveg megzenésítésének partitúrája francia nyelven nagyon sok kiadást megért. Az internet szerint melodráma, a meghívó szerint opera műfajú darab kottája kalandos úton jutott el nemrégiben Magyarországra. Szilasi Alex nagyon átgondolt alkotásnak tartja, amelyben a zene és a próza többnyire egymást követően csendül fel. Ahogy Várady Mária fogalmazott, „minden érzelmi és értelmi vonulat saját zenei motívummal jelenik meg, amelyek vissza-visszatérnek”. A mű tehát recitativóból és kíséretből áll.

A mai est egyben **hazai ősbemutató**, így zenetörténeti jelentőségű pillanat is egyben!

A létrehozói *Várady Mária*, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház korábbi művésznője, a Chopin-művek méltán világhírű előadóművésze, a számos európai egyetemen oktató *Szilasi Alex* és *Szölke István*, aki a Biharnak a II. bécsi döntés után visszacsatolt felén született, ma pedig a fővárosban többek között Nyíró-darabot rendez. Alkotótársaik a kiváló jelmeztervező, *Fekete Mária*, a rendező állandó munkatársa, valamint az érzékeny, forrásként felzubogó, gyönyörű nyelven műfordító *Petra-Szabó Gizella*.

Végezetül engedjék meg, hogy néhány összefűzött gondolatot idézzek *Friedrich Nietzsche*-nek A tragédia születése c. könyvecskéjéből: „a zene... a dolgok még alakot nem öltött sűrűjét, magvát, vagyis a dolgok szívét adja vissza... a recitativót úgy kell meghatározunk, hogy az az epikus és a lírai előadásmód egyvelege, mégpedig korántsem valamilyen összetartó, szilárd ötvözet, amely ilyen különlemű dolgokból elő sem állítható, hanem csupán külsőlegesen összeillesztett mozaikszerű képződmény, amilyenre példát sem a természetben, sem pedig tapasztalataink területén nem találunk... A recitativóval újra felfedezni vélték az eredeti ember beszédmódját; az operával pedig a hazáját ennek az idillien, avagy heroikusán jó lénynek, akinek valamilyen tettét egyúttal a természetes művészösztön vezérli, aki minden közlendőjéhez énekel is egyet, hogy azután, akár a legcsekélyebb érzelmi mozdulata, izgalma, megindulása alkalmával, tüstént teljesen kiereszse a hangját.”¹

Kezdődjék tehát a játék!

¹ Nietzsche, Friedrich: A tragédia születése. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1986. 134., 155–156. pp.

Kali Kinga

Örmény-török valóságmátrix

Az *isztambuli fattyú* éppen annyira kritikája a modern török társadalomnak, mint amennyire az egyes (török) ember ügyében intézett védőbeszéd. Elif Şafak regénye két alig tizenkilenc éves kamaszlány, az (amerikai) örmény Armanoush és a török Asia barátságának nem kevésbé bonyolult története – az író eme szövevényes historia ürügyén olyan témába enged bepillantást, mely törvény általi tabunak számít ma Törökországban: az 1915-ös örmény genocídiumot és annak következményeit festszegeti a két etnikum életében, a két népcsoport történetének kontinuitásában. A regény mégsem nevezhető történelminek, mi több, a történelemnek mondhatni csupán az árnyéka vetül a műre – az viszont alaposan; de erre hadd térjünk vissza később. A regényben minden a genocídium tagadása köré rendeződik: az író az általános török szemszögből látta, *anélkül*, hogy ő maga a népi tagadása mellett foglalna állást. Sőt. Mindezt úgy, hogy nem megy bele túlságosan mélyen abba, mi is történt az Oszmán Birodalomban az első világháború leple alatt, közvetlen előzményeként a modern török állam megalakulásának. Nem törekszik a történet bármiféle tisztázására sem, sokkal inkább közismert történelmi realitásként kezeli a népi tagadást – egyszerűen kimondja, és ez által *török valóság* teszi: genocídium történt.

Şafak ezzel mintegy azonnal felzárkózik a török nép örök ellenségeinek sorába, az úgymond hazaárulók közé, a török állam hírhedt 301-es törvényét megsértve, mely megtiltja az 1915-ben történt örmény genocídiumként való emlegetését – amint a regény török nyelvű változata, a *Baba ve*

Piç ('Az apa és a fattyú') 2006-ban megjelenik Iztambulban, a fiatal írónőt szinte azonnal perbe fogják és börtönbüntetésre ítélik a török nemzeti érzések megsértésének vádjával. És ez által nyilvánvalóan felzárkózik egy szűkebb szakmai listára is, mindazok mellé, akiket a török állam ugyanígy megtámadott a műveikben leírtáért, a Nobel-díjas török író, Orhan Pamuk, a török-örmény Fetiyeh Çetin, valamint a kurd Mehmet Gülnér mellé (de említést kell tennünk ebben a sorban a néhai isztambuli örmény újságíróról is, a nézetei miatt nyílt utcán likvidált Hrant Dinkről – még akkor is, ha mindez kissé talán elaláthatja az értelmezést). Meghurcoltatásával egyidejűleg (és nyilvánvalóan nem mindettől függetlenül) könyve azonnal bestseller lesz Törökországban – a vádat később ejtik.

Şafak úgy kezeli tehát a tényeket, mint ha mindenki tisztában lenne, miről van szó – azt vizsgálja alaposabban, milyen életek lehetségesek a genocídium utáni valóságban, mi van (mi lehet) közel száz évre a szörnyűséget követően az örmény, illetve a török oldalon. Márpedig ha csupán a magyar olvasóközönséget is tekintjük, rögtön kijelenthetjük, dehogyis tudja mindenki, miről van szó. Mivel Magyarországon nem túlhangzott a törökországi örmények körében véghezvitt kivégzéssorozat és nyílt mészárlás (és a török lakosságnak az örmény kisebbséget célzó fosztogatása, és a birodalmi szinten, szisztematikusan felépített deportálások a szíriai sivatagba, és mindaz, amit az örmények *Metz Jegerhnek*, azaz Nagy Szerencsétlenségnek hívnak), ezért szükséges itt erről is szólni néhány szót. Magyar nyelven nem

sok könyv jelent meg ebben a témában: Magyarország politikusan szólva általában is törökbarátnak nevezhető – és itt nem csupán arról a barátságról van szó, amit a török hódoltság századai „áraktak”. Talán inkább az Osztrák-Magyar Monarchia és Törökország első világháborús szövetségének bizonyos értelemben vett öröksége, akár bevallottan, akár nem – Magyarország feltehetőleg ezért sem (meg gyaníthatóan egyéb jól megfontolt gazdasági okokból sem) csatlakozott a nagyobb államok mellé (szám szerint 22, nem meglepő módon jobbára az egykori antanthatalmak országai közül kikerült) az örmény genocídium hivatalos, állami szinten való elismerésében – magyarán nem foglalt állást sem pro, sem kontra az első világháború leple alatt véghezvitt örmény népi tagadás ügyében. (Itt zárójelben és kissé maliciózan megjegyzem, emiatt sem volt nehéz Örményországnak megszakítania a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal 2012. augusztus 31-én, az azeri baltás gyilkos kiadatása után, eladdig, hogy akadémiáik is „szakítottak” – a kapcsolat amúgy sem volt erős.) A mai magyar kulturális valóság is szinte kiiktatta a történelem eme fejezetét a hozzáférhetőségi palettáról, mintha egyáltalán nem is létezne – azaz mégsem egészen, hiszen Franz Werfel regénye, *A Musza Dagh negyven napja* mégiscsak megjelent magyarul is, itt is anno (többek közt az Európa Könyvkiadónál, 1957-ben és 1973-ben, de a Forum Lap- És Könyvkiadó Vállalat égisze alatt is, 1965-ben), és nem csak a romániai magyar nyelvű Kriterion Könyvkiadónál (1978). Azonban más genocídium-regény, illetve genocídiumot akár érintőlegesen feldolgozó irodalmi mű nemigen – a szintén az örmény népi tagadásról szóló olasz regény, az örmény származású olasz író, Antonia Arslan *Pacsirtavára*

a szintén erdélyi, marosvásárhelyi Mentor Kiadónál látott recensen napvilágot, 2008-ban, Király Kinga Júlia fordításában – miután én magam hívtam fel nyomtatékosan a kiadóvezető figyelmét a műre. Ebből talán elhamarkodottan az a következtetés vonható le, hogy Magyarországon (otrombán szólva) nincsen „piaca” az örmény népi tagadásnak, a könyvkiadás nem lát a témában eladhatóságot – és láthatólag az örmény lobbis sem nagyon igyekszik ezen a téren eredményeket felmutatni, mivel eddig alig egy-két kötet jelent meg csupán örmény kisebbségi önkormányzati pénzekből kiadva. Ezek közül fontos megemlíteni az örmény népi tagadás egyfajta képes krónikáját, *Nikolaj Hovhanniszjannak Az Örmény Genocídium* című munkáját (kiadja az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Erdélyi Örmény Múzeum sorozat, 10. kötet Budapest, 2007), mely leginkább archív korabeli fotográfiák kíséretében olvasható történelmi tanulmányként azonosítható; valamint a *Tanulmányok az örmény népi tagadás témaköréből* című többnyelvű tanulmánykötetet (örmény, angol, francia, német, magyar), Krajcsir Piroška és Dzsotján Gagik szerkesztésében (kiadja az Ararat Kulturális Egyesület, Dorog, 2008), mely armenológusok és történészek írásait tartalmazza Örményországtól Franciaországig, és szintén igen hasznos részeredményekkel szolgál a témában kutatók számára. Az önkormányzatiság körében (és támogatásával) azonban két másik, szépirodalmi célzatú munka fordítását is jegyzik: a dorogi örmény önkormányzat szorgalmazásával és támogatásával (valamint több örmény önkormányzat, illetve kulturális egyesület rész támogatásával) szintén eléggé recensen kiadott *Hracsa Kocsar* művekről van szó, *Az Eufrátesz hídján* című elbeszélés-gyűj-

teményről (Kornétás Kiadó, Budapest, 2011), valamint az író *Nahapet* című regényéről (Kornétás Kiadó, Budapest, 2008). Mindkét kötet kétnyelvű kiadásként, magyarul-örményül látta meg a (magyar) napvilágot, s mindkettőt Krajcsir Piroska armenológus fordította. Az előbbi kötetben elbeszélte történetek mindegyike fesszegeti a kérdést, hogyan lehetséges a vétekesekek által el nem ismert népirtás terhével élnie egy nemzetnek, hogyan lehetségesek olyan emberi életek, amelyekben nem ismerős testközelségek, személyes tapasztalatokként a nagypapa, nagymama fogalma például: mivel megszakadt a kontinuitás, a népírtást túlélők leginkább árván maradt kisgyerekek voltak, akiket kimentettek valamiképpen, és akik távoli helyeken kezdtek új életet; miféle mindennapok lehetségesek olyan körülmények között, hogy a szülőföld, az otthon fogalma erőszakosan megváltoztatott. A kötet címadó elbeszélése például, amint azt már a címből is sejteni lehet immár, egy deportálási menet során elszenvedettek meséli el, kínzó realizmussal és artisztikusan, rendes katarzissal – akárcsak az előzőekben említett Arslan-családragény, melynek novuma a Franz Werfel műhöz képest (azon felül, hogy családragényként nyilvánvalóan közelebb engedi magához a téma az íróját, és az érintettség súlyos nyomot hagy a műben), hogy ugyancsak kegyetlen aprólékossággal tárja olvasói elé az ember vadadását véres valóságát: a kivégzéseket, melyben családtagjai zömmel elvesztek, a deportálást, melyet bizonyos családtagjai szerencsésen vagy még inkább csodával határos módon túléltek. Az utóbbi kötet, a felemlített Kocsar regény pedig arról ad számot szépirodalmi formában, hogyan talál egymásra két ember, kiknek teljes családját kiirtották, és hogyan próbálnak sete-

sután új életet kezdeni: arról, milyen élet lehetséges a pusztítást túlélők számára.

Így többszörösen is örömdetes az Európa Kiadó választása, amellyel ezt az érrefelé kevésbé felfedett valóságszeletet tárja a remélhetőleg érdeklődő magyar olvasó elé, és 2009-ben megjelenteti *Az isztambuli fattyút* – s habár pár éve megjelent már a könyv, ugyanolyan, ha ugyan éppen nem több, társadalmi aktualitással bír a regényt elolvasni, netán újraolvasni és levonni belőle a tanulságokat a magyar olvasó számára, mint a kiadás pillanatában; én magam pedig régi restanciának teszek eleget azáltal, hogy mindezekről itt részletekbe menően szólok.

A szószátyárságában kissé lektúrnyanús regény, szövevényes történetével, kalandos fordulataival a súlyos téma ellenére is kimondottan könnyen olvastatja magát. Mindez annak az ötlet-arszenálnak is köszönhető, amelyet az író színporkázva vonultat fel célja elérésének érdekében (hogy egyetlen példát hozzak itt fel: a fejezetcímek furamód kulináris alapanyagok, fűszerek nevei – *Fahéj, Cukor, Víz, Búza, Csicszeriborsó, Gránátalmagok, Aszalt kajszli*, stb., – kivéve az utolsó fejezetet, a *Ciánkálit*, amelyben az előző fejezetek címei végzetes édességrecept adalékaivá állnak össze, mintegy cinkossá téve az olvasót is egy készülő gyilkosságban). Az íráshoz megítélésem szerint kissé türelmetlen (amennyiben, ugye, bárki is ítélkezhet ilyesmi felett), ám rendkívül inventív alkotóval van dolgunk: egyik ötlet a másikba kapaszkodva verseng azért, hogy a regény vagy *bestseller*, vagy irodalmi remek legyen, de valamelyik mindenképpen – és lehetőleg azonnal. Ebben a színes és szertelen ötletbazárban pazarul elvesztődhet a kitűzött cél is a sok trükkös, csecsebecse részlet közt – már amennyiben ele-

ve rendelkezik az író ilyennel, és nem csak az a célkitűzése, hogy hadd sodorja a hangulat az olvasóját. Elif Şafaknak mégis sikerült többé-kevésbé keresztülvinnie célját: láttatni a gyökértelenséget. Ha csupán villanásokra is – mivel a sok ötlet, színporka, a szövevényes történetvezetés elnyomja, vagy még inkább elfecsegi a gyökértelenség létének nehéz csendjét.

A regény tehát, habár végig a múltat fesszegeti, mégis leginkább a *múlttalanságról* szól, a két fiatal lány nagyon is különböző gyökértelenségéről. A regény, azon kívül, hogy cselekménye az örmény genocídium következménye valamiképpen, tulajdonképpen a múlttalanság problematikáját boncolgatja, két fiatal lány barátsággá szövődő, kezdetben párhuzamos, később közössé váló történetén keresztül. Egyikük, Armanoush, amerikai örmény származású, és mindent megtesz, hogy a múltját, gyökereit felkutassa – folytatja, amit ősei hagytak rá: nem felejt, kutatja az ő igazságát, képi magát a témában, virtuális csetszobákat látogat, amelyekben örmény és görög sors-társaival vitatkozik napi rendszerességgel, együtt próbálják megfejteni a megfejthetlent. Asia pedig, az egyik napról a másikra létező, egzisztencialistákat olvasó, Johnny Cashért rajongó török kamaszlány más-képpen múlttalan: ő még azt sem tudja, ki az apja, anyja sosem mondta el neki – igaz, mindez nem is nagyon érdekli, lételeme az álmatag lézengés, vagy még inkább a nihilista sodródás. Kettejük történetéből, barátságából bontakozik ki lassan az örmény és török szempontok egymásnak feszülése, más és más szempontból világítódik meg ugyanaz a súlyos kérdés: vajon bűnösök-e az utódok apáik vétkéért?

A nem Törökországban felnőtt, és nem is ott élő, nem is ott alkotó író kiváló éles szemmel lát rá a modern török való-

ság anakronisztikus voltára, a kortárs török haladás kerékkötőjére: arra, hogy az ott élők többsége az időt kizárólag a modern török állam megalakulásától kezdi számolni, azaz 1923-tól – az előtte levő fejezetek mindössze a múlt dicsőséges (vagy kevésbé dicsőséges, de mindenképpen aranyozott) lapjai; porosodó történelem, amiért nem felelős a ma embere: a török társadalom gyermekét gesztussal hárítja el a nemzeti felelősségvállalást. Az oszmán korszak és a modern török államiság közt megszakad az ok-okozati összefüggés, hiátus van a kontinuitásban, ami feloldozza a török népet mindenféle felelősség alól, az „ami volt, elmúlt” felszabadító felismerésével. Şafak megfigyelései a török társadalomról páratlanul pontosak: ettől a társadalomtól való távolságtartást szolgálja a szereplőalkotás is az írónőnél, például a török főszereplő Asia szűkebb családján kívül senkinek sincsen neve, aki a török „oldalhoz” tartozik. Şafak karikatúrákat formál, és azokat „játszatja”, így mutat rá a mai török társadalom éretlenségére – a török karakterológia marionettbábuit formálja meg és mozgatja céljainak megfelelően regényében, kiket nevüktől is megfoszt, csupáncsak körülírva életüknek általa megragadott lényegét, úgy azonosítva őket (például az Alkoholista Karikaturista, az Ultranacionalista Filmek Cseppet Sem Nacionalista Forgatókönyvírója, a Rendkívül Tehetségtelen Költő, a Rovatvezető, aki Titkolta, hogy Meleg (sic!), a Karikaturista Élettel Harchban Álló Felesége, ésatöbbi). Mindez azonban disszonanciát kelt, és az olvasó számára legalább annyira zavaró, mint kacagnivaló. Ugyanis ezek a szereplők eleve bábuk, csupa rossz tulajdonság megtestesítői, a negatív értéktartomány örök foglyai: az író eleve leírja őket a valóság palettájáról, és így nem

is passzolnak bele a hús-vér szereplők közegebe – Şafak így sajnálatosan saját szereplőit küldi kispadra a regényben. Azonban, hogy a másik, az örmény oldalról is hozzunk egy példát, az Armanoush által látogatott virtuális „kávészó”, a Konstantinápoly Café nevű, amerikai örmények és görögök által létrehozott csetszoba közössége sem különösebben izstambuli Kundera Café szereplőinek (valódi) kávéházi csoportosulásánál (kik természetesen nem tudják, kicsoda is az a Kundera) – az örmény oldalhoz tartozó „barátok” is nevelésigényes nickek mindössze (Anti-Kavurma, Balszerencsés Háziasszony, Lady Páva/Siramark, Sztoikus Alex, Szapphó Lánya, stb. – kik között Armanoush maga is Madam Száműzött Lelkem néven van jelen): Armanoush igencsak problematikus, szintén ironikus távolságtartással ábrázolt nagycsaládján kívül tehát ezen a térfélen sincsenek hús-vér szereplők.

Habár a művet hajsza választja el attól, hogy ponyva legyen, a rendkívül pontos szociológiai megfigyelések, s ezek mentén a főszereplők jellemeinek megrajzolása mégis irodalmivá tesz. Figyelmes olvasónak talán az lehet a benyomása, hogy az írónőnek nincsen türelme megérlelni magában a mondandóját, és emiatt igencsak hullámzóan teljesíti a befogadó felé, nem hagy például elég teret neki, mindent kontroll alatt próbál tartani, hajsza pontos leírásokkal, megfigyelésekkel túlírva – nem számolva azzal, hogy nem és nem érdekli az olvasót, hogy a szereplők melyik napon mibe voltak felöltözve apróra pontosan, ha mindez dramaturgiailag funkciótlan marad; vagy hogy milyen ételeket fogyasztottak el több regényoldalon keresztül. Mindennek nincsen jelentősége, nem hordoz üzenetet, sem lényegit, sem stilisztikait, a regény nem real-time műfaj – ez a regény pedig

különösen nem az. És nem csupán a miatt, mert historizál, de azért is, mert az író-nő nem mindig tudja, mit kezdjen az elbeszélés idejével, és rendszert nélkülözve ugarral ide-oda az idősíkok között (hogy mást ne mondjak, Asia, aki tudvalevőleg főszereplő, 3 egész oldalon keresztül nő fel 19 évesre, mialatt például a párhuzamos oldal történéseiben Armanoush mellékszereplő anyja ennél jóval több oldalon keresztül vásárol meg egyetlen darab csicszeribor-só konzervet). De egyezzünk ki annyiban: az író bármit megtehet, még ezt is.

A szöveg zsenialitása ugyanakkor (mind ezek ellenére) abban is rejlik, ahogyan Şafak, a török író *metaforikusan lefejezi*, szimbolikusan lemészárolja a török férfit, egy család férfitagjainak tragikus, gyaníthatóan átkot hordozó sorsát generációkon keresztül bemutatva – a fátumot mintegy játékosan visszafordítva ellenük, talán mintegy kicsit igazságot szolgáltatva a kivégzett, lemészárolt, felakasztott, elégett, sivatagi vadállatoknak koncul vetett, ésatöbbi örmény férfiaknak. A regény szövevényes útjainak, fordulatainak kibogozását innen már az olvasóra bízom, izgalmas nyomozás lesz lányrablással, erőszakos átkezesrel, incestussal, testvérgyilkossággal (vagy akár rituális „királygyilkossággal”, a fenti szimbolikus lekasabolás-tétel értelmében), és egyéb nagy horde-rejű kriminalisztikai történetekkel – hogy a genocídium tényét fel ne említsem itt ismét, mivel erre ezek után ugyebár már automatikusan asszociál az olvasó, – amelyek rendszerint eladhatóvá tesznek egy regényt. Erre fele mutat az a tény is, hogy a fordítás alapjául szolgáló török regényváltozat (melyet Şafak egy török fordító segítségével dolgozott át az eredeti angol nyelvű regényváltozatból) címe (*Az apa és a fattyú*) helyett a sokkal rejtélyesebb és így

eladhatóbb angol eredeti címváltozatát (*The Bastard of Istanbul*) használják a fordítók (Nagy Marietta és Sipos Kata), illetve a kiadó döntéshozói. (És a fordítók dicséretére váljon, hogy az örmény nyelvből való transliterációk is többé-kevésbé sikeresek, a helyükön vannak, pedig könnyedén el lehet veszni az átírások kusza rendjében, hiszen hol török helyesírás szerint kell írni az örmény neveket, hol angolul, attól függően, hogy éppen melyik földrészt mondhatják hazájuknak az örmény szár-

mazású szereplők – egy furkálódó megjegyzést azért tennék: a 360-440 közt Örményországban élt Meszrop Mastoc szerzetesnek, az örmény ábécé megalkotójának nevét semmiképpen sem kellett volna többszörösen is angol helyesírással hagyni a magyar szövegben, pláne, ha török nyelvből fordították, ráadásul ha Komitasz nevének esetében a magyar transliterációt sikeresen alkalmazták.)

(Megjelent a *Magyar Lettre Internationale* 2013-as tavaszi, 88-as számában)

Fővárosi Örmény Klub

2013. augusztus 15., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

Kali Kinga

**Kulturális stratégiák:
armenizmus és neoarmenizmus – előadás**

A **Tigrán zenekar** örmény és magyar népzenei játszik

Rendező: Budapest Főv. XVI. ker. Örmény Önkormányzat

Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Lépcsőima

Következik a 42. zsoltár párbeszédes alimádkozása. (A régi latin szertartású mise lépcsőimájának az elején volt.)

Pap: **Belépek Isten oltára elé: az Istenhez, aki az ifjúság örömeivel tölt el engem.**

Diakónus: **Szolgáltass nekem igazságot, Isten, és adj nekem igazat az én ítéletemben.**

A mai 70-80 évesek, akik még ministráltak a II. vatikáni zsinat előtti latin misében, olykor még ma is idézik: Introibo ad altare Dei... = Belépek Isten oltára elé.... Ami ennél is fontosabb a mondat második fele, melyben az ifjúság említése történik. Evangéliumi párhuzam van itt: Krisztus azt kívánja, hogy legyünk olyanok mint a gyermek. Meg kell újulnunk fiatalos erővel! De a fiatalnak még nem megfelelő az ítélőképessége, de Isten segítheti.

Dr. Sasvári László

új kulturális stratégiát, identitást mentő mozgalmat hozott létre, amelynek egyik jele az 1997-ben létrejött Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és az általa kiadott Füzetek is – mondta Kali Kinga.

Hakob Matevosyan (Institut für Kulturwissenschaften, Universität Leipzig, Lipcse) előadásának címe: A „lehetetlen” örmények. A magyarországi örmény identitás dimenziói előre jelezte hivatkozásai esetleges hiányosságait. Elmondta, hogy az örménység kétharmada él külföldön, de az örmény őshaza és a diaszpóra tagjai között alig van kapcsolat, túl sok különféle hatás, identitás érvényesül. Szerinte az erdélyi örménység „gazdasági tevékenység alapú” diaszpóra. Kijelentette azt is, hogy a genocídium emléke már halványul az erdélyi örményeknél. Mivel több száz éve élnek az őshazán kívül, nem jelenik meg az identitás, és idealizálják az erdélyi múltat. Magyarországon két csoport van, az örményül tudó genocídium utáni, illetve az erdélyi gyökerekkel rendelkező csoport. Az erdélyi örmények az örmény nyelvet nem beszélik, az elszármazottak szétszóródtak Budapesten, és csak a vallás tartja össze a csoportot. Fontos lenne pedig az örmény nyelv ismerete, hogy hosszú távon is kisebbség tudjon maradni.

Az előadásokat követő vitában többek között felszólalt dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke is. Hakob Matevosyan előadására reflektálva elmondta, az nem igaz, hogy az erdélyi örmények nem foglalkoznak az 1915-ös genocídium kérdésével, és az sem állja meg a helyét, hogy gazdasági érdekek vezették Erdélybe a 17. században az örményeket. Az örmények politikai és vallási menekülteként érkeztek 1672-ben. A leszármazottak örmény iden-

titásúak, magyar kultúrával. 2007-ben az EÖGYKE elsőként jelentetett meg könyvet a genocídiumról Magyarországon, a jereváni örmény akadémikus, *Nikolaj Hovhanniszján* könyvét *Az Örmény Genocídium* címmel, és ezer példányban eljuttatta a magyar parlamentbe az országgyűlési képviselőknek és politikusoknak, az EU parlamenti képviselőknek, valamint megküldték az önkormányzatoknak is. Az új, magukat keleti-örményeknek nevező csoport volt az, aki gazdasági okból csatlakozott az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező közösséghez. A nemzetiségekről szóló törvény 2012 januárjától pedig az örmény nemzetiséget kétnyelvűként ismeri el: magyar és örmény. A nemzetiségek közül egyedül az erdélyi örménységnél foglal el kiemelt helyet a származás a közösség hagyományőrzésében, ezért 2010-ben megjelentették második, javított, bővített kiadásban *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* című könyvét, amely 57 magyar nemességet kapott örmény eredetű család 5500 családba történő beolvadását igazolja.

Hozzászólásában *Várady Mária*, a Budavári Örmény Önkormányzat elnöke Örményországgal és a keleti örménységgel való kulturális kapcsolatok meglétéről beszélt. 2010-ben a Fővárosi Örmény Klub vendége volt *Nelly Shahnazaryan* örmény író, aki hozzájárult *Keresztút* című monodráájának magyarországi előadásához. Az 1915-ös örmény genocídium eseményeit feldolgozó irodalmi mű, *Antonia Arslan* olasz-örmény író *Pacsirtavár* című regénye is megjelent a marosvásárhelyi *Király Kinga Júlia* magyar fordításában.

Dr. Diószegi György a görög és az örmény kultúra összekapcsolódását, közös

hagyományait emelte ki. Felszólalását azal zárta, hogy hagyományt őriz a nemzetközi konferencia hallgatósága is.

Pók Attila szekcióvezető zárszavában az identitástudat miben létét elemezte. Tragédia vagy a teljesítmény az alapja? „*Sikertörténet, ha a teljesítmény legyőzte a tragédiát új, jövő orientált szempontot visz az identitásba.*” Mint mondta, ne feledkezzünk el a tragédiákról, de ne feledkezzünk el a teljesítmények méltatásáról sem. Az elhangzott előadások felszínre hozták, hogy van mások által is elfoga-

dott közös örmény kultúra. Végül köszönetet mondott, hogy létrejöhetett a nemzetközi tudományos konferencia és a kiállítás.

*

A rendezvénysorozat támogatója volt a Nemzeti Kulturális Alap, a hazai magyar-örmény közösség részéről az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Fővárosi Örmény Önkormányzat, Bp. Főv. II. kerületi-, VIII. ker.-, Ferencvárosi-, valamint XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat.

Kiállítás

Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében

Ezzel a címmel látható kiállítás szeptember 15-éig a Budavári Palotában – a Budapesti Történeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár közös szervezésében; az örmény könyvnyomtatás fél-ezer éves jubileuma alkalmából világszerte megrendezett tárlatok sorába illeszkedve. Az első, teljesen örmény betűkkel nyomtatott könyv az *Urbatagirk* (Péntek-könyv) volt, amit Hakob Meghapart nyomdász adott ki 1512–1513-ban. Ezen a bemutatón az örmény írásos kultúra ismertetése áll az előtérben, de bőséges válogatást kapunk más területekről is. Az erdélyi örménység egyházművészeti emlékei a szélesebb közönség számára mindmáig javarészt ismeret-

lenek maradtak, most azonban ezeken túl még magyarországi köz- és magángyűteményekből is láthatók a kiállításon örményekhez kapcsolódó ritka műtárgyak. A tárlat kurátorai: *Kovács Bálint* történész, a Lipcsei Egyetem Kelet-Közép-Európa Intézetének (Geistwissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas an der Universität Leipzig) tudományos munkatársa, valamint *Pál Emese* művészettörténész, a Kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem (Universitatea Babes-Bolyai, Cluj) Történelem és Filozófia Karának tanára.

Erdélyben az örmények a XVII. század második felében telepedtek le nagyobb számban. A XVIII. század de-

Benczúr Gyula:
gróf Karátsonyi Jenő
(Fotó: Horváth Zoltán György)

rekára négy településen – Szamosújváron (ma Gherla), Gyergyószentmiklóson (Gheorgheni), Erzsébetvárosban (Dumbrăveni) és Szépvízen (Frumoasa) – alakultak ki népesebb közösségeik. Lakóhelyeiken értékes könyvgyűjteményeket őriztek és hagytak az utókorra, amelyek nemcsak helyi viszonylatban maradtak „rangrejtve”; de a nemzetközi tudományos közvélemény sem férhetett hozzájuk úgyszólván napjainkig. Eddig nem szerepeltek külföldön a tárlat legrégebbi egyházművészeti tárgyai és könyvei, amelyek XVIII. századi erdélyi örmény templomok gyűjteményeiből valók. Ilyen egyedülálló kötet például a világ első örmény nyelven nyomtatott bibliája, továbbá különféle kiadványok, elsősorban az egykori monarchiából – Bécs, Trieszt, Velence; de a távoli Amszterdamból, Marseille-ből, Rómából, Konstantinápolyból, Szentpétervárból és más európai nagyvárosokból, amelyek a korabeli örmény nyomdászat központjainak számítottak. Fontos hozzájárulás az OSzK gyűjteményéből az örmény kéziratok himnáriuma (úgynevezett sáráknoc), amely 1563-ban készült Kis-Ázsiában, különösen díszes iniciálékkal.

Az 1848-49-es forradalomban és szabadságharcban hetvennél több örmény származású honvédtiszt szolgált a magyar ügyet, akik közül két aradi vértanút – Kiss Ernő altábornagyot és Lázár Vilmos ezredest – feltétlenül ki kell emelnünk. A kiegyezés után, a dualizmus korában a „boldog békeidők” politikusai között éppúgy akadnak örmények – Barabás Miklós, Benczúr Gyula vagy Than Mór örökített meg portrékon – mint a művészek sorában. A Münchenben majd Nagyváradon is festőiskolát vezetett Hollósy Simon Magyar Nemzeti Galériából származó önarcképe mellett említhetjük Hollósy Kornélia, korának hí-

res operaénekesnője arcát is, aki apai ágon a Korbuly, anyai részről a Csaszor örmény család leszármazottjaként tett szert országos népszerűségre. Kevésbé közhírt gr. Nákó Kálmánné Gyertyánffy Bertha élete, aki virtuóz zongorajátékával és cigány muzsikusból alakított, főként jótékonyági hangversenyeken fellépő zenekarával tűnt ki. Képzőművészeti tanulmányokat is folytatott, Friedrich von Amerling, a híres osztrák festőprofesszor tanítványa volt a bécsi akadémián. Amerling 1855-ben örökölte meg növendéke ültő alakját. Ezt a képet a Szépművészeti Múzeum kölcsönözte a mostani kiállításra.

A nemzetközi rendezvényt számos más hazai és Kárpát-medencei közintézményből, egyházi és civil szervezettől származó ereklye teszi sokszínűbbé. A tárlat plakátján egy aranyozott, ezüsttalpas kereszt látható a XVII. század végéről, a szamosújvári Örmény katolikus plébániáról. Az elején domborműszerű Krisztustest, a hátoldalán növénymintás díszítmény alatt vésett örmény felirat olvasható arról, hogy ez a kegytárgy Hovanesz egyházigazgatóval és Annar és Tosz emlékére készült. Az ottani Örmény Katolikus Gyűjtő-Levéltárból származik egy ismeretlen örmény hölgy XX. század elején készült egész alakos műtermi felvétele is. A budapesti Örmény Katolikus Lelkészegylet kölcsönözte azt az aranyozott ezüstből és rézből a XIX. század végén készített övet, amelyen ovális foglalatban örmény városok tájképei tűnnek fel. Aghtamar, Van, Ecsmiadzin és Varagavank domborított városképein mindig a templom áll a középpontban, mert az örmény társadalom számára az egyház – a múltban éppúgy, mint jelenleg – nemcsak kultikus, vallási helyszín, hanem a nyelvi, a nemzeti összetartozás jelképe is. A festmények és ötvös

remeklések mellett régi, műves miseruhák meg egyéb textilakok tanúskodnak az ősi örmény kultúra földrajzi és történelmi kiszármazásáról. Így például a Kaukázus hegyeinek Gandzsza régiójában (ma Gandzak/Jelizavetpol), 1821 táján készült az a mértani mintájú csomózott szőnyeg, amelyik az Iparművészeti Múzeum tulajdona. Kölcsönözött műtárgyakat a Hadtörténeti, a Néprajzi és a Magyar Nemzeti Múzeum is, és ezzel korántsem teljes a felsorolás...

(Barátság, 2013. jún. 15.)

Szász Ávéd Rózsa

Világosító Szent Gergely ábrázolások Erdély örmény templomaiban

Az örmények apostolának ábrázolása oltárképeken, festményeken fontos helyet foglal el az erdélyi egyházi emléktárhelyen: 13 oltárkép és olajfestmény található a jelenlegi kutatások szerint Erdélyben, amelyek az örmények nagy püspökét ábrázolják. „Egy tájainkon letűnőben lévő örmény kultúra tárgyi emlékeinek tekinthetők” – fogalmaz a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Egysejtes közössége előtt Pál Emese doktori tanulmányának témaválasztásáról.

A kolozsvári BBTE Művészettörténész szak végzettjeként, a Műemlékvédő mesterképző után, a doktori képzése utolsó évében Pál Emesét az erdélyi örmények gazdag egyházművészeti hagyatékának kutatása foglalkoztatja. Legutóbb a budapesti Történeti Múzeumban rendezett „Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében” című kiállításon kurátorként, az erdélyi örmény templomok gyűjteményéből

(Szerkesztői megjegyzés: A Fővárosi Örmény Önkormányzat ingyenes csoportos tárlatlátogatást hirdet a magyarörmény közösség részére tárlatvezetéssel a Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében c. kiállításra. Egy csoportban max. 25 fő vehet részt, ezért kérjük e-mail (magyar.ormeny@t-online.hu), vagy telefoni (201-1011) visszajelzésüket, megadva nevüket és elérhetőségüket, így regisztrálásra kerülnek. Az időpontot visszaismerjük. A kiállítás szeptember 15. napjáig látogatható.)

származó, 17. sz.-i egyházművészeti tárgyak és unikális köteteket bemutató részleg szervezésében vehetett részt.

A kárpát-medencei örmény identitás hosszú ideig az Ararat hegy, a kereszténység felvétele, Világosító Szent Gergely püspök alakja, a Mesrop Mastoc által megalkotott, sajátos örmény abc jelképek határozták meg. Mindez mára már átértékelődött. Az erdélyi örmény-magyar identitás megfogalmazása, az 1990 után megalakuló civil, vagy újraelalakuló egyházi örmény szervezetek által megélt Szent Gergely-tisztelet az erdélyi örménység életben tartását és fennmaradását jeleníti meg. Ezt szolgálja a Szt. Gergely búcsú Szamosújváron, a gyergyói szentmise, életútjának és a személyéhez fűződő legendakör részletes ismertetése stb.

Az örmények szentkultuszában mindmáig kiemelt szerepet tölt be Szent Gergely,

akinek „világánál, a világ világosságát, az örök igazságot, Jézus Krisztust megismerhették.”

Az erdélyi örmény templomok és néhol a katolikus templomok képzőművészeti alkotásai is (oltárkép, szobor, színes üveglablak, templomi zászló) kifejezetten Világosító Szent Gergely kiemelt szerepére utalnak. Ez Erdélyben külön oltárokon (Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyó örmény katolikus templomaiban), főoltáron (Csíkszépvíz örmény-katolikus) vagy más, nem örmény-katolikus templomok oltárképekein (Dés, Nagyszeben, Székelyudvarhely, Fogarasi ferences templom, az Apanagyfalu, Máramarossziget, Brassó) egyértelműen végigkövethető.

Erdély XIX. századi örmény-katolikus templomai a korízlésnek megfelelően barokk stílusban épültek, nem örmény mesterek építették, de az oltárképek témája sajátosan örmény, az ábrázolásmód pedig szervesen illeszkedik a korabeli római katolikus egyházművészetbe.

Pál Emese szerint az erdélyi templomokban található ábrázolások két csoportba sorolhatók:

– a Tiridat örmény király megkeresztelését megjelenítő ábrázolások (ide tartoznak a Szamosújvár, Erzsébetváros, Csíkszépvíz örmény-katolikus templomaiban látható képek, és a Dés, Nagyszeben, Székelyudvarhelyi ferences templomok és az apanagyfalusi római katolikus templom oltárképe). Többségük a XVIII. században készült, nem egy esetben a festő neve is fennmaradt.

– a narratív kerettel övezett típus (gyökerei az un. „életút ikon”-ig nyúlik vissza) középső részét a szent portréja tölti ki, oldalain, medalionokba foglaltan a szent életét és csodatételeit ábrázolja. Az ábrázolás ismeretéhez szükséges a szent legendájának is-

merete, mivel a kis jelenetek „az emlékezet mankói” (Gyergyószentmiklós oltárképe, Szamosújvár egyházművészeti gyűjteményében található olajkép, Máramarossziget).

A hagyomány szerint 1752-ben Velencében készült gyergyói oltárkép központi részén lévő keresztelési jelenetet 14 (alul örmény, felül latin nyelven) feliratozott medalion övezi. Az oltárkép központi része az örmény eredetmitosz fontos elemeit (Ararát hegyen megfeneklett Noé bárkáját, egy barlangba visszavonuló, imádkozó Szt. Gergely alakját, az angyalt, amint Szt. Gergelynek megmutatja és kijelöli az ecsmiadzini katedrális helyét, Szt. Hripszime és társai vértanúk halálát, az örmény nép Eufráteszben való megkeresztelkedésekor feltűnő kereszttel ellátott vörös oszlop megjelenését) jeleníti meg. A medalionok finom és gazdagon illusztrált szimbolikája pedig kiemeli és egyedivé teszi a gyergyói oltárképet.

Örményországban már a középkorban kialakult és elterjedt a Szent ikonográfia (Szt Gergely templom freskói Aniban), és ezt az örmények prototípusként vitték magukkal Közép- és Kelet Európai megtelepüléskor.

A szent ikonográfiának Erdélyben való elterjedését a mechtaristák velencei és bécsi nyomdáiból kikerülő, metszetekkel illusztrált Szt. Gergely életrajzok is segítették, és előképül szolgáltak a helyi oltárkép-festők számára. (metszetekkel illusztrált Szt. Gergely életrajz borítólapján a medalionokba foglalt szenvedéstörténet látható, megtalálható pl. a gyergyói örmény plébániatemplomban).

A vetített képes előadás gazdag ismeretanyaga a sajátos örmény hitélet megértésére szolgált és bizonyára alkalomként, másfajta szemlélődésre készített majd az előadás résztvevőit.

(Marosvásárhely, 2013. május 24.)

Gyarmati Béla

Az erzsébetvárosi Lukácsok – gazdagok és vallásosak

Az Erdélybe betelepült örménység más volt, mint az őket befogadó magyarság, aminek nyomait nagyon halványan még ma is érezhetjük. Az örmények vallásosságát azonban azok sem vonhatták kétségbe, akik helytelenítették a számukra érthetetlen örmény nyelvű misézést és helyette a – szintén nem értett szövegű – latin szertartásra jártak. Az örménység mély vallásosságnak köszönhető, hogy az erzsébetvárosi Lukácsok történetét kutatva több értékes emléknym bukkan elő, jellemzően templomokhoz kapcsolódóan. Tekintettel arra, hogy ezek a nyomok hol Gyergyószentmiklóson, hol Ebesfalván/Erzsébetvárosban maradtak fenn, tisztázni kell, hol is éltek a később erzsébetvárosinak nevezett Lukácsok! A legrégebbi dokumentumok arról tanúskodnak, hogy egy rövid idejű beszállás tartózkodás után egy ideig Gyergyószentmiklóson telepedtek meg, ahova nyilvánvalóan a városka vásárjoga, és az ezzel járó nagyszerű kereskedelmi lehetőségek vonzották a kereskedőket. A gyergyószentmiklósi jelenlétéről sok XVIII. századi anyakönyvi bejegyzés tanúskodik. Később Lukácsaink felismerték, hogy az ebesfalvi örmény közösség számára megszerzett közösségi kiváltságok sokkal nagyobb értéket képeznek, mint a vásárjog: míg Szentmiklóson csak a helyi vásározás jelentett lehetőséget, addig az ebesfalvi örmények kiváltsága egész Erdélyre vonatkozóan szabad kereskedést tett lehetővé, aminek nagyobb kiváltság a feudalizmus rendszerében alig volt elképzelhető. Az ebben a kiváltságban való részesülésnek az előfeltétele az ebesfalvi/erzsébetvárosi polgárjog

megszerzése volt. Mivel az ebesfalván élő örménység az év nagy részében úton volt (egyik vásárról jártak a másikra, vagy látogatták a bérelt marhalegeltető-helyeket), így maguk is természetesnek tartották, hogy az ebesfalvi örmény polgárjoghoz ne legyen követelmény az állandó helyben lakás, csak az oda történő adózás! Ezek után viszont több gazdag örmény is megtette tehát, hogy ugyan máshol élt, de Ebesfalván/Erzsébetvárosban házat tartott (vagy legalább bérelt), és az után szabályosan adózva megszerezte és fenntartotta az erzsébetvárosi polgárjogot. Ez volt az oka és alapja annak, hogy az erzsébetvárosi Lukácsok egy időben szinte egyidejűleg, vagy igen gyakran felváltva fordultak elő Gyergyószentmiklóson és Erzsébetvárosban. Még azt is tudjuk, hogy Lukács Tódor¹ háza Ebesfalván a Nemes utcában, közvetlenül tisztelendő Emánuel, a plébános háza mellett állott, ami után 6 frt és 40 kr éves adót kellett fizetnie.

A virágzó ebesfalvi örmény közösség 1723-ban kezdett az egykori Ó-templom²

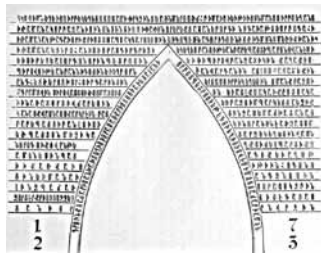
¹ Lukács Tódor nem szerepel a nemes Lukácsok családfáján, mivel ő a későbbi nemesiséget szerzett Jakabnak és Miklósnak a legidősebb bátyja volt, aki gazdagsága ellenére is megmaradt közrendűnek. (Négy nemzedéken át követhető leszármazottairól Száva Tibor közöl adatokat a „Székelyföldi magyarörmény családok”-ban.)

² Az ebesfalvi Ó-templomot a XIX. sz. vége felé elbontották, emléke mára szinte elenyészett, már-már elfeledett helyét, ahová kis híján lakótelepet építettek, ma régészeti feltárástól ismerjük.

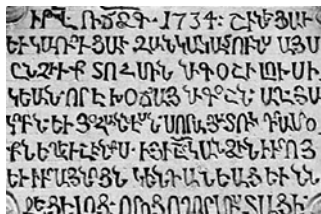
felépítésébe. A bejárata felett egykor volt örmény nyelvű felirat képét az Armenia 1891. évi számában (209. o.) Szongott Kristóf bemutatta és a felirat magyar jelentését is közölte. E felirat valószínűleg három Lukácsról (azaz örményül: Luszig-ról) is említést tesz! Az Ó-templom építésének időszakában ugyanis a Lukács család „súlypontja” éppen Ebesfalván volt.

Az Ó-templom építését a felirat Nikos bíró úr és ennek fivére, Vártán úr időszakába teszi. Száva Tibor nyomán tudjuk (1. lábjegyzet), hogy Nikosz Luszig (Lukács Miklós) gyermekei közül Lukács Márton (= Vártán) 1687-ben, míg Lukács Miklós³ (Nikosz) 1693-ban születtek, aty-
juk hat gyermeke közül másodikként, illetve ötödikként és bár mindketten Gyergyószentmiklóson születtek, de Ebesfalván nőültek és eleinte ott éltek. Az örmény betűs felirat említést tesz még egy harmadik személyről, akit „a vallásos Luszig úr”-ként említ, s aki az ez időtájt még élő idősebb Miklós volt⁴. Az ebesfalvi Ó-templom építése 1725-ben befejeződött és – mint-

3 E Lukács Miklós volt korának valószínűleg leggazdagabb ebesfalvi örménye, aki rendhagyó módon egyszerre volt a marhakereskedő és a tímárok céhének a tagja.
4 A korabeli örmény névhasználat ismeretében szinte bizonyos, hogy itt *Luszig* alatt Nikosz *Luszigi* (*Luszig* fia Miklós) atyját kell érteni.

Az egykor volt ebesfalvi Ó-templom kapuzatának képe, Szongott Kristóf nyomán

A gyergyószentmiklósi örmény templom déli bejáratánál kívül látható felirat

ha itt bevégezték volna dolgukat – 1726-ban a Lukács-fiúk közül több is Gyergyószentmiklósról költözött, ott megnősültek és természetesen ott is bekapcsolódtak az ottani örmény szertartású katolikus gyülekezet életébe.

A gyergyószentmiklósi örmények ekkortájt már régóta készülődtek kinőtt, öreg templomuk helyett nagyobb, szebbet építeni. Amikor az építkezés megindult, szervező bizottságot hoztak létre, melynek tagjai közé megalakulásakor az idősebb Lukács Miklóson kívül „*Lukács Miklós fia Jakabot*” is beválasztották. (Jakab 1691-ben született és valamikor 1780 után hunyt el.) Az alapok elkészülte után a bizottság átalakult, Jakab helyett „*Lukács Miklós másik fia, Karácson*” került a bizottságba.⁵ Miklós maga 40 arannyal járult a költségekhez. (Ez nagy összeg – számára 4–5 évnyi adó összege – volt akkor!)

Amikor az egykori idegenek temetőjében ma is álló, a Boldogasszonynak szentelt templomot 1734-ben befejezték, akkor az építkezésben közreműködő „jelesebb

⁵ E Lukács Karácson fia volt az a „Karácson-fia-János” (1727–1791), akinek előbb Karácsony János néven segédlelkész volt Ebesfalván, majd az ő – halála előtt már esperesként megtartott – utolsó miséje volt az ő támogatásával felépült erzsébetvárosi katolikus nagytemplomban megtartott első mise...

személyek” nevét a déli bejárat fölé elhelyezett feliratos táblán örökítették meg.

„Ez a templom (az örmény egyházi időszámítás szerinti) ezeregyszázyolcvanháromban, (azaz) 1734-ben a Nicosi Lusighian (*Lukács Miklós*) családjából való tiszteletre méltó Nicos, Hagop és Hovannes (*Miklós, Jakab és János*) urak, valamint Iadun úrnő pénzéből készült, emlékeztül róluk, valamint élő és meghalt rokonaikra, akiket az Úr áldjon meg!”

A templomalapítással kapcsolatban a déli bejáratnál belül egy másik emléktáblát is helyeztek el, melyen az építkezést hozzájárulásukkal segítő „nemesis férfiakra” kéri az Úr áldását.

Miklós úr még megérte a templom felszentelését és csak 1736-ban halt meg.

A templomépítésből az öreg Lukács Miklós legkisebb fia, János (*1698) is kivette a részét. János ekkor már a közösség megbecsült, gazdag tagja volt,⁶ aki valami különleges adományt akart tenni, ezért magára vállalta a toronyépítés költségét! A templomtoronyon a nyugati kapu felett két gyönyörűen cirkalmazott örmény-kipcsák nyelvű felirat emlékezik meg Lukács János adományozásáról.

A máig tökéletes állapotban megőrzött szöveg jelentését két évszázad-

⁶ Ez az idősebb Jakab fia Lukács János már 1727-ben gyergyószentmiklósi tanácsos volt. Később, 1747-ben az örmények bírja volt, 1760-ban pedig a „a tímárok eleji” (legkiválóbb, vagy leggazdagabbjai) közé sorolták...

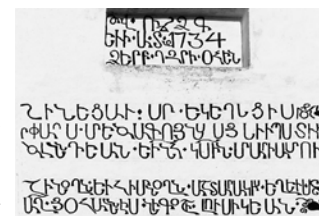
nyi feledés után ma megint ismerjük.⁷ A mélyesztett felirat szerint: „Építette RZRI(?) Ohen (*János kőművesmester?*) a saját kezével (örmény egyházi időszámítás szerint) 1183-ban, (azaz) 1754-ben”. Az alatta elhelyezkedő kétszer kétsoros felirat így szól: „Ez a szent templom a boldogságos Szent Szűz Mária dicsőséges születésének legmagasabb tiszteletére építettett. E torony alapítója és építtetője Hovhannes Nicosi Lusighian (*Lukács Miklós fia János*) úr volt”.

A virágzó örmény gyülekezetnek a hívek számának gyarapodása miatt nem csak nagyobb templomra, hanem nagyobb temetőre is szüksége volt, ezért a környező telkekből vásárolva megnagyobbították a temetőtől szolgáló templomkertet is. Amikor a templomkertet kibővítették, és azt várfal-szerű kőfallal kerítették kör-

be, akkor a déli kiskapu kőkeretére kívülről felvették az adományozó nevét, amint az a mai napig látható.⁸ E kegyes és nagyvo-

⁷ Mivel a felirat a hiedelemmel ellentétben nem örmény betűkkel és nem örményül íródott, hanem az elődök által hozott, Krím-félszigeti és a moldvai tartózkodás alatt kialakult kipcsák-örmény keverékkel, ezért a felirat megfejtése a mai örmény ABC alapján még örmény szótárral is reménytelen a laikusnak. A szöveg megismerését Gazdovits Miklós úr közvetítése révén a bukaresti örmény püspök úrnak és azon tudós szerzeteseinek köszönhetem, akik e kor-szak örmény nyelvét tanulmányozták.

⁸ A szabadon elhelyezett felirat: „1748 / Salutis causa nemini clausa / Erectum ad Joanaem Lukáts fundator”, magyarul: „1748 / Az üdvösség senki elől nincs elzárva / Emeltetett Lukáts János alapító által”.

A gyergyószentmiklósi örmény templom tornyának felirata

nalú adományozó megint csak az ekkor ötvenéves idősebb Jakab-fia Lukács János volt.⁹

A római katolikusoktól némileg eltérő liturgia szerint imádkozó gyergyószentmiklósi örmények egy része nem tartotta túl fontosnak ezeket az eltéréseket és saját örmény templomukhoz hasonlóan támogatta a római katolikus („latin szertartású”) Szent Miklós templom átépítését is. Az 1756-ra megnagyobbított, megszüpített Szent Miklós templom szépségei közt a művészettörténészek a két szép mellékoltárt is említésre méltónak tartják! Elsősorban a baloldali, északi mellékoltárt szokták elemezni, ami pedig – számunkra – közel sem olyan érdekes, mint a mintájául szolgáló jobboldali (déli) elődje.

Az útikönyv az adományozó örmény erzsébetvárosi Lukács Jakabnak a baloldali, északi mellékoltár fő oltárképe – Krisztus megkeresztelése – felett egy címerpajzson látható címerképére hívja fel a figyelmet. Ez nagyszerű, a címer képe

⁹ Ekkor egy időben több Lukács/Lukáts János élt, ezért hangsúlyosan meg kell különböztetni Miklós-fia-Jánost (*1698), Karácson-fia-Jánost (az erzsébetvárosi „templomépítő” esperest, 1727–1791) és Jakab-fia-Jánost (*1745)

Az örmény templomkert kis-kapujának felirata

A gyergyószentmiklósi római katolikus templom északi mellékoltára, és rajta az erzsébetvárosi Lukácsok címere

szép (bár „szokás szerint” hibás¹⁰).

Ez, a rajta látható címer felirata szerint 1775-ben elkészült oltár azonban nem az egyetlen, sőt, nem is az első a Lukács család által adományozott oltárok között, mivel a – szintén egy erzsébetvárosi Lukács által adományozott – déli mellékoltár már 1765-ben elkészült! Ez a Nepomuki Szent János tiszteletére emelt oltár tíz évvel korábbi, mint a turistakalauz által is az erzsébetvárosi Lukács Jakabhoz kötött északi mellékoltár! A déli mellékoltár fő képe fölött is ott látható az erzsébetvárosi Lukács címer! (A két oltár fölötti Lukács címerek oly mértékig egyeznek, hogy közös mintára, netán azonos festőre utalnak.)

E mellékoltár adományozója a nemes erzsébetvárosi Lukács János volt, azonban nem a korábbi „templomépítő” János, mivel ő nem tartozott a nemességet szerzett Lukács testvérek közé. Itt az adományozó az a Jakab-fia-János volt, aki az adományozáskor még fiatal le-

¹⁰ A címernek az oklevélbeli leírása szerint ugyanis pajzson az egyik oroszlán pálmaágot, a másik kardot tart, ennek megfelelően a sisakdíszbeli oroszlán a jobb mancsában egyszerre tart kardot és pálmaágot. Az oltár feletti címerképen azonban a sisakdíszbeli oroszlán két kardot tart! a jelek szerint a tévedést a megrendelő nem vette észre, így azóta a hitelesnek vélt ábrázolás számátalan későbbi Lukácscímer-képek szolgált halmis mintául (még az erzsébetvárosi Lukácsokról legutóbb megjelent könyv borítóján is...)

gény volt, szülei pedig a nemességszerző Jakab és neje, Todor Margit voltak¹¹. Ha ez így van, akkor ebből igen nagy jelentőségű következtetésre juthatunk! A mellékoltár főképe a gyónási titok mártírjaként tisztelt Nepomuki Szent János és életének két jelenetét ábrázolja: Zsófia királyné¹² gyónását, és Szent Jánosnak a Moldva hídjáról való vízbe vetetését. Ezen kívül a kép jobb alsó sarkában három világi személy is kivehető: egy legényember, kezeit feje fölött könyörgésre kulcsolva, egy asszony, akinek öltözeke némileg Szűz Máriára emlékeztet, és egy, a szent felé forduló, javakorabeli férfiember, oldala mellett kardhoz hasonlóan látszó bottal. A művészettörténészek szerint a hármast csoportban feltehetően az adományozó családja van megfestve. Mivel semmit nem tudunk e feltevésnek ellene vetni, próbáljuk meg értelmezni a látottakat. Jakab fia János az adományozáskor még nőtlen legényember volt, tehát családja alatt szüleit érthetjük. Az 1745-ben született Lukács Jánosnak a szülei Lukács Jakab (*1690) és Todor Margit (1703–1780) voltak. A déli mellékoltár fő képén tehát a később ne-

¹¹ A nemes Lukácsokat tárgyaló munkák e Jakabbal és Todor Margittal kezdik a Lukácsok történetét, pedig már Jakab szüleiéről, valamint testvéreikről és azok leszármazottairól vannak adataink. (Igaz, hogy azok közrendűek voltak, de hát akkor hagyjam ki őket az elődeim közül?)

¹² Zsófia királyné IV. Vencel cseh és német-római király felesége volt. Az ő gyónásának titkát akarta a féltékeny Vencel király János püspöktől megtudni, és amikor az megtagadta a gyónási titok felfedését, a féltékeny király bosszúból megkínóztatta és a Moldva hídjáról a püspököt, akit a római katolikus hívek ezért a gyónási titok vértanújaként tisztelnek.

mességet szerzett Lukács Jakabnak és feleségének, Todor Margitnak az arcképét láthatjuk! 1765-ben már mindketten igen időseknek számítottak (Jakab 75, Margit 62 esztendő volt), amit a festő, érhetően, nem kívánt hangsúlyozni. Érdekes a férfialak: az oldalánál látható bot épp úgy van elhelyezve, hogy az egy nemesemberhez illő kardnak vélhető legyen. Ha a gondolatmenet helyes, akkor a XVIII. század derekán megnesmesített örmények közül egyedülként Lukács Jakab (és neje, valamint legkisebb fia) megfestett képét szemléltetjük az oltárképen!

A Gyergyószentmiklóson élő erzsébetvárosi Lukácsok később is támogatták örmény gyülekezetüket. A XVIII. században még nyilván köztudott volt számukra, miképpen ala-

kult ki az egykori legényegylet minisztrálási ceremóniájából a vörököpönyegesek máig élő hagyománya.¹³ 1781-ben Lukács Jakab, az erzsébetvárosi polgárként nemességet szerzett gyergyói hívő már igen öreg volt, és elkezdett készülni az Ura elé való járulásra, ezért az egyházközségnek a vörös köpönyegesek számára hét darab piros, ezüstsujtásos ruhát adományozott. (E köpönyegeket a XX. század végéig használták, amikor újakra cserélték, és azóta a régieket kegyelettel őrzik.) Számomra a gyergyószentmiklósi vörököpönyegesek szertartásának minden említése ükanyám ükapjának 250 évvel ezelőtti emlékét idézi fel.

¹³ A külsőségeiben máig megőrződött különleges, szép hagyomány eredete a mai utódokban már rég feledésbe merült, de Szongott Krisztof egy helyen utal arra, hogy a XIX. század közepéig még Szamosújvárott is hasonló szertartást végeztek az ottani Szentháromság Legényegylet tagjai.

A Nepomuki Szent János mellékoltár fő képének alakjai (jobbról balra): a nemességszerző Lukács Jakab, neje Todor Margit és az adományozó ifjú Lukács János

Pál-Antal Sándor

Örmények Marosvásárhelyen

(2. rész)

1767 elején Ábrahám Pál és Lukács Pál örmény kereskedők kérnek és kapnak közösen a várostól árusítási jogot. Ők addig Patrúbán Lukácsal együtt voltak, de mivel megkülönböztek, saját boltot nyitottak. Ők is a fentebbiek számára biztosított feltételek mellett kapják meg az engedélyt. Sokadalmi sátorhelyet is biztosítanak nekik a Patrubánéval szemben az erzsébetvárosi örmény kompánia sátorainak alsó szegletén. Velük egy időben, hasonló feltételek mellett engedélyezik Patrúbán Márton ugyancsak erzsébetvárosi kompániabeli kereskedő itteni működését.

Csíki Márton 1768-ban már a polgárjog megadását kéri a várostól, de csak 1783-ban kapja meg azt. 1778-ban öt örmény kereskedő tevékenykedik a városban, mégpedig: Ábrahám Pál, Csíki Márton, Novák Márton, Patrúbán Lukács és Patrúbán Márton. 1799-re a polgárjoggal rendelkező örmény kereskedők száma tízre emelkedik.

Amíg a 18. század első felében a város kereskedelmét a nagyszebeni Görög Kompániához tartozó görögök dominálják, az 1800-as évek elejére az örmény kereskedők befolyása eléri, és túl is szárnyalja a görögökét. Előretörésüket maga a városi előljáróság is aggódva figyeli. Erre utalnak az „esküdt közönség”, vagyis külső tanács több alkalommal is lejegyzett és az előljáróság tudomására hozott figyelmeztetései is.

1812-ben az esküdtek testülete azt sérelmezi, hogy „az örmények városunkban a török polgárainknak nagy prejudiciumára annyira megszapordtanak, hogy már a város fényesebb és jobb helyeit ők bírják, a piac s ahhoz közel eső utcákbeli jószágokat legnagyobb

áron is megvásárolják, sőt naponként annyira sokasodnak, hogy attól lehet tartani, hogy miattuk ennek utána jó helyeken jószágot sem lehet másnak venni”. 1817-ben amiatt tiltakoznak, hogy Csíki Márton örmény kereskedő a Maros túlsó partján vásárokat kezdett tartani.

A marosvásárhelyi szűcs céh 1814-ben több ízben is felpanaszolja, hogy a helybeli örmények közül némelyek, „hol nyilván, hol megszokott alattomos ravaszsággal”, a céh elővásárlási joga ellenére a báránybőröket a mészárosoktól felszedik, és őket a mesterségükhöz kötődő jövedelmük egyik ágától megfosztják. Különösen Patrúbán Gergely és Issekutz Bogdán „magához hasonló két erzsébetvárosi örményekkel” vásárolja a mészárosoktól a bőrt, többet ígérve értük. 1819-ben ugyancsak a szűcsök azzal a panasszal fordulnak a tanácshoz, hogy Csíki Márton, Issekutz Bogdán és három másik kereskedő boltjaikban bőrneműt árulnak a céh privilégiuma ellenére, „úgy annyira, hogy már céhünknek tagjai a mesterségekből nem élhetnek, magok míveket el nem adják”.

A kereskedők száma a városban sosem volt magas, de a növekvő igényekhez igazodva számuk állandó emelkedésben van. 1835-ben 25 adófizető kereskedő család él Marosvásárhelyen, 1842-ben 31, ebből 10 özvegy, jelentős részük örmény. Ez utóbbi évben a városi nyilvántartások szerint örmények voltak: Csíki Gergely, Csíki István, Dragomán Kristóf, Emanuel Péter, Istvánfi Antal, Jakabffi József, Novák István, Petrászkó Márton, Szenkovits Lajos, Dobál Antalné, Emanuel Mártonné, Isák Emanuelné, Issekutz Deodatné, Issekutz Mártonné, Nagy Istvánné Ötves Antalné és Stephani Demeterné. Közü-

lük jó anyagi helyzetével a 19. század első felében Csíki Márton, majd Csíki Gergely tűnik ki. Csíki Gergely 1842-ben a város legtöbb adót fizető polgára volt.

*

A város kereskedelmi életében számottevő szerepet játszó örmények pontos számát nem ismerjük, hiszen a nyilvántartásokban ritkán említik a kereskedőtársakat, a segédek, vagy egyéb feladatot is ellátó alkalmazottakat. Az 1800-as évek első felében bizonyosan harmincöt-negyven család is áruértékesítésből biztosíthatta megélhetését, ami 170–200 személyt jelentett.

Időközben a kereskedők mellett megjelentek más mesterséget űzők is, akikről csak elvétve szerezhettünk tudomást. A korabeli szokás szerint a városba telepedést elég szigorúan betartott, „törvényeknek” is nevezett jogszokások szabályozták. Főként a kézművesek igyekeztek meggátolni a céheknek nevezett érdekszövetségeiken kívüli kézművesek itteni ténykedését, a konkurencia kizárása érdekében. Ezért az örmények előtt is a 18. század utolsó harmadáig a gyökérverés csak a kereskedők számára volt nyitott. Ezen a gyakorlaton II. József idejében rövid időre változtattak, amikor a városba való letelepedést nyitottabbá tették. Ekkor válhatott Csíki Márton (1783) és Patrúbán Márton (1786) kereskedő, valamint Szentpéteri Kristóf (az év ismeretlen) kézműves városi polgárrá.

II. József 1790-ben bekövetkezett halála után a város ismét visszaállította a polgárra fogadás korábbi gyakorlatát. A kialakult helyzetet jól tükrözik az örmények jogaival kapcsolatos 1790–1793. évi országgyűlési viták. Ekkor a város ragaszkodott ahhoz, hogy a városi polgárra fogadás a tanács kizárólagos joga maradjon, és a felsőbb hatóságok ne kényszerítsék őket arra, hogy akaratuk ellenére örményeket polgárokkul ma-

guk közé vegyenek. A városi polgárrá válás útját számukra csak a kereskedés űzésére tartották biztosíthatónak. És valóban, 1793-mal kezdődően az örmény származású városi polgárok mindnyájan a kereskedők sorából származtak: Dobál Antal és Patrúbán János 1793-ban, Isák János 1795-ben, akik után következtek Petrászkó Gergely, Novák Deodatus, Emánuel István, Isák Antalné és Ábrahám Pálné, mindnyájan 1799 előtt.

Aszigorú polgárrá válási feltételek nem akadályozhatták meg a jobb megélhetési feltételeket nyújtó városba irányuló munkaerő-áramlást, hiszen a gazdasági fejlődés igényeinek a kielégítését a környékről vagy a távolabbi vidékről érkezők biztosították. És az idetelepedettek között találhatók szép számmal örmények is. Ez a gyarapodás érhető tetten az egyházi anyakönyvekben anélkül, hogy mindez az új polgárok lajstromaiban tükröződne.

Amint tudjuk, az örmények az örmény katolikus vallást követték. Ott, ahol nem tudtak saját egyházközséget létrehozni, a helyi római katolikus egyházközségek keretében gyakorolták hitéletüket. Ezt tették a marosvásárhelyiek is. Gyerekeiket az itteni plébániatemplomban tartották keresztség alá, házasságot is ott kötöttek, és halottaikat is katolikus szertartás szerint temették el. Így nemcsak egyházi életük, hanem népmozgalmi megnyilvánulásaik nyomán követését is az egyházi anyakönyvek segítségével végezhetjük. Az említett egyházi anyakönyvekben az 1740–1849 közötti időszakból ötven örmény familiát azonosíthattunk. Voltak közöttük egy-két alkalommal említett családok (házasságkötéssel, születéssel vagy temetéssel kapcsolatosan), pl. az Avédith, Bogdánffi, Duha, Kozák, Kutsovits vagy László családok, akik 1848 előtt az Avédith, Bogdánffi, Duha, Kozák, Kutsovits vagy László családok, akik 1848 előtt különösen nem szaporodtak itt el, vagy nem éltek

huzamosabb ideig a városban. De vannak szép számmal olyanok is, akik népes családokká terebélyesedtek, és családfőik a város ismert és elismert polgáraivá váltak. A legnépesebb örmény famíliák között találjuk a Bogdán (három népes család), Csíki (tizenegy család), Emánuel (öt család), Eránosz

(öt család), Issekutz (hat népes család), Istvánfi vagy Istvánffy (tíz család), Novák (tizenkét népes család), Patrubán (kilenc népes család), Petráskó (négy népes család) és Szentpéteri (öt népes család) nevűeket. *(Népújás, Marosvásárhely, 2013. május 17.) Folytatjuk*

Kedves Olvasóink!

2002-ben felhívással fordultunk olvasóinkhoz, kérve segítségüket egy „Magyar-örmény ki-kicsoda?” összeállításához. Most megismételjük felhívásunkat. Kérünk mindenkit, akiknek elhunyt, számottevő munkásságot felmutató magyar-örményekről adatai vannak (a magyar-örmény családhoz való rokoni kapcsolat, életrajzi adatok, – életpálya, foglalkozás, végzettség vagy valami hasonló –, valamint az adatok forrását, vagy az adatközlő nevét) közöljék velünk, vagy küldjék el az e-könyvtar.magyar-ormeny@gmail.hu címre. Kérésünket az teszi időszerűvé, hogy hamarosan megkezdődik az eddig rendelkezésünkre álló híres, vagy jelentős munkásságot kifejtő emberek adatainak közlése az örmény-katolikus templom honlapján (www.ormenykatolikus.hu).

Észrevételeiket, kiegészítéseiket várjuk a megadott „drótposta” címen. *Szerkesztőség*

Helyreigazítás

Retezár Péter: A Retezár család krónikája és a rokonság kiemelkedő személyiségei c. monográfiából az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2013. júniusi számában megjelent vajdahunyadi Bogdánffy és hatskuj Tutsek családok c. 2. részhez – Tutsek Csabával, Tutsek Árpád testvérével is egyeztetve – az alábbi korrekciót küldöm.

1. A Bogdánfy család említett ága egy f-fel írta nevét: „Bogdánfy”
2. A Bogdánfy családról bemutatott vázlatos leszármazási ábra (családfa) több ponton is korrekcióra ill. javításra szorul.
- a) Nagypám, dr. Bogdánfy Lajos és Bogdánfy Ödön testvérek voltak (édesapjuk Bogdánfy Dániel). Az ábra azonban egyenes ági leszármazottságra utal.
- b) Bogdánfy Ödön felesége nem Gajzágó Magdolna, hanem Magyar Klementina volt.
- c) A családfa ezen ágán látható egyik dédanyám – aki egyben a cikkíró nagypapjának, id. Retezár Gerőnek felesége is – helyes neve Tutsek Franciska (Fanny) és nem Tutsek Florianna.
3. Az előbb említett családfa tetején szereplő másik dédanyám, Tutsek Mária (Bogdánfy Dánielné) és Tutsek Anna irónő nem testvérek voltak, ahogy ezt a szöveges rész állítja, hanem távolabbi rokoni kapcsolat állt fenn közöttük: Tutsek Anna nagypapja, Tutsek Ferenc volt Tutsek Mária testvére.
4. Édesanyám, Tutsek Piroška és Tutsek Árpád közötti kapcsolat is távolabbi – nem unokatestvéri – rokonság. Tutsek Árpád dédapja (id. Tutsek Gábor) és Tutsek Piroška nagypapja (Tutsek Károly, aki egyben harmadik Tutsek dédszülmő is) voltak testvérek.

Bogdánfy Géza

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (40. rész)

142. Vákár Lukács 1803. augusztus 12-én született. Pappá 1826. szeptember 29-én szentelték. Szolgált Oláhláposon, 1828: Tekerőpatakon káplán, 1844: plébános, 1854: kerületi jegyző. Meghalt 1863. február 22-én. A világhálón tallózva egyebek mellett megtudtam, hogy Tekerőpatak Gyergyószentmiklós szomszédságában fekszik, és lakói pár száz éve így vallottak:

„A mi városhelyünk Gyergyó Szent Miklós, holott jeles örménység lakik és oda akár a mi naturokat, fát, szénát, gabonát vihetünk jó áron eladjuk, s pénzt szerzünk magunknak abból, tart egy órát ide, s ottan mindent vásárolni, mert feltaláltatik”.

Vákár Lukács 1828-tól szolgált ott, és szerepe lehetett abban, hogy javítási munkálatokat végeztek a templomon: 1838-ban. A templom legnagyobb értéke a szószék, amelynek egyik képe egy magvető székelyt ábrázol. A szószék Vákár Lukács plébános ideje alatt készült 1842-ben. Gyergyószentmiklóson a templomkertben temették, ott lévő emléktáblája szerint:

„Itt alussza a szentek halalanak.... a boldog foltamadas edes remenyeben
Fo TDo (fotisztelendo???)

VAKAR LUKACS

a 37 éves buzgo aldoza...

mint tekeropataki nyugalmazott lelkesz es gyo egyhazkeruleti

jegyzo megszunedett lenni

60 éves korában

1863 evesben februar ho 22

Aldas hamvaira”

143. Várterész Antal, 1874. június 11-én született. Pappá szentelték 1899. július 6-án. Szolgált Gelencén, 1911: Marosvásárhelyen káplán, 1903–1908: Gyergyóújfaluban plébános. Meghalt 1908. március 23-án.

144. Verzár Auxentius, örmény szertartású. Kolozsváron, (1763), a SJGA-n és Rómában tanult. Szolgált: 1773 (1781): Szamosújváron káplán. Meghalt 1813. január 31-én.

Szongott szerint néhai Verzár Györgynek fia Ángszend 1772-ben már Szamosújváron szolgált. A püspök Batthyány Ignác azt írja Verzár Auxentiusnak, hogy egyenlítse ki a békétlenséget („pacem colere”), vagy menjen Csík-Szépvízre. (1784). Nem Csík-Szépvízre ment ez a szamosújvári segédlelkész, hanem Arad megyébe lakozni. (Városi levéltár 1784. 75. szám)

145. Verzár Lukács, örmény szertartású. Szolgált 1773: Szamosújváron plébános, esperes, tb. kanonok. Meghalt 1778. december 28-án. Szongott 1730-at jelzi szolgálati idejéül.

146. Verzár Simon, pappá szentelték 1857. február 12-én. Gyergyószentmiklóson halt meg.

147. Verzár (Verzeresk, Verzereskul) Tódor, Szongott könyvében szerepel, mint 1721-ben Szamosújváron szolgáló pap.

148. Verzeleczi Lukács, örmény szertartású 1753: Szamosújváron plébános.

149. Vojt Simon, 1806. augusztus 12-én született. Pappá szentelve 1831. augusztus

tus 17-én. Szolgált: Székelyudvarhelyen tanár, 1832: Nagyságon káplán, 1833: Tekén, 1837: Oláhláposbányán, 1842: Szászrégenben, 1847: ismét Tekén, 1849:

Radnán, 1850: újból Tekén, 1856–1860: Aranyosbányán plébános. Meghalt 1860. február 1-én.

Folytatjuk

Hátha valaki nem tudja ...

Érdekes könyvre akadtam a minap. Reprint. Az eredeti 1941-ben jelent meg Budapesten a Vitézi Rend Zrínyi csoportjának gondozásában, a reprintet 2006-ban a Zrínyi Kiadó jelentette meg ugyancsak Budapesten.

A könyv szerzője vitéz Boksay Antal, a könyv címe: A legendás vasmadár. Az alcím már beszédesebb: ittebei Kiss József, a legjobb magyar vadászpilóta élete.

Nos, ittebei és eleméri Kiss Ernőről, az Aradon kivégzett 1848-as tábornokról mindenki tud, Budapesten, s az ország településein utcák, terek őrzik emlékét. Sokan tudnak a századik életévében nemrég elhunyt oldalági rokonáról ittebei Kiss Istvánról, aki a két háború között a Horthy Istvánról elnevezett takarékpénztárnak, a Diákkaptár Szövetségnek volt országos titkára, majd a Toldy Ferenc gimnáziumnak tanára, s így Antall József kollégája.

De ki volt ittebei Kiss József, akit a könyv szerzője a „legjobb magyar vadászpilóta” jelzővel illette, s akinek 19 légi győzelme és 17 vitézségi érme maga mögé utasítja az első világháború legendás német pilótáját a vörösre festett háromfedelű gépén repülő báró Richthofent, és a második világháború legismertebb pilótáit, mint a német Mölderst és a magyar Szentgyörgyi Dezsőt.

Nézzük, a könyv és az internet adatai alapján.

Kiss József a Millennium évében, 1896. január 26-án született Pozsonyban. Nagy-

apja, Kiss Ernő honvéd altábornagy, az aradi vértanúk egyike. Tanulmányait, bár mindvégig jeles eredménnyel végezte, az első világháború kitörése miatt nem tudta befejezni. Az érettségi bizonyítvány hiánya miatt nem lehetett tisztjelölt.

Az első világháború kitörésekor, önkéntes katonai szolgálatra jelentkezett. A pozsonyi 72-es gyalogoszredbe osztották be és egységével a keleti frontra vezényelték. A Nida folyónál vívott csatában szerzett sebesüléséből felépülve 1915 őszén áthelyezését kérte a Császári és Királyi Légierőhöz. Kiképzése után, 1916 májusában az olasz frontra vezényelték, ahol a 24. számú felderítőszázad kötelékébe került.

Első légi győzelmét 1916. június 20-án aratta, amikor tíz Caproni típusú repülőgéppel került szembe. A harminc percig tartó összecsapás során az egyedül küzdő Kiss József repülőgépét hetven találat érte. Ennek ellenére az egyik ellenségét sikerült lelőnie. A második és harmadik győzelmét már a saját maga által kidolgozott taktika szerint érte el, úgy, hogy az ellenséges repülőgépet maga előtt terelte és a frontvonal mögött, saját területen leszállásra kényszerítette. 1917 novemberében, a hetedik győzelme után az 55. vadászszerződés helyezett át és ezzel Kiss József vadászpilóta lett. 1917. november 15-e és 18-a között három bevetésen vett részt, amely során öt alkalommal aratott diadalt ellenfelei felett. Tettéért arany vitézségi érmet kapott,

további légi győzelmei után pedig IV. Károly magyar király és a vezérkari főnök is személyesen gratulált neki. S nem véletlenül, mert az 55. vadászszerződés által ellenőrzés alatt tartott területeken a Caproni típusú olasz bombázók, elsősorban Kiss Józsefnek köszönhetően, nem tudtak érdemleges tevékenységet kifejteni.

Az utolsó, végzetes bevetésre 1918. május 27-én, most 95 éve, reggel hat órakor került sor Kiss József, Kasza Sándor őrmester és Maier József százados részvételével. A magyar pilótákat a Cizmon folyó völgye felett angol Sopwith típusú repülőgépek támadták meg. Kiss József ügyes manőverezéssel az angol pilóták mögé került és tüzelni kezdett. A géppuskája azonban az első sorozat kilövése után meghibásodott. Ezzel gépe védtelenné vált, s ő ezért megpróbált kitérni a csata elől. Manőverezésbe kezdett, azonban az angol pilóták végül Campolongo községnél utolérték és lelőtték.

Így halt hősi halált ittebei Kiss József, az aradi tábornok unokája.

Az 55. vadászszerződés tisztikara gyászjelentést bocsátott ki, melyben az addig tiszt-

helyettesként szolgáló Kiss József már hadnagyként szerepelt. Pályafutása során három arany, négy nagy ezüst, valamint öt-öt kis ezüst és bronz vitézségi érmet kapott. Összesen tizenkilenc légi párbajt nyert.

Pár nappal halála után az angol pilóták koszorút dobta le a levicói repülőterre, melyhez egy levelet mellékeltek. Ebben a következő állt:

„A Royal Flying Corps végső üdvözlését küldi bátor ellenfelének, Kiss József pilótának, aki Campolongo felett halt hősi halált.”

Kiss József barátja, Vadász Ernő a következőképpen emlékezett meg róla a „Belgrádi Hírek” című újság 1918. május 30-i számában:

„Ő volt a magyar Richthofen, s ha hasonló viszonyok és körülmények között repült volna, mint Richthofen, talán még annál is nagyobb lett volna. A magyar aviatika legnagyobb hőse kétségtelenül ő volt. A repülés történetében külön fejezetet fognak nyitni számára, melynek aranylapján dicsőségesen fog ragyogni a bátor hős egyszerű neve: Kiss József.”

Dobai Miklós

XIII. kerületi Nemzetiségek Fesztiválja

A XIII. kerületi Nemzetiségek Fesztiválját az idén május 26-án, vasárnap rendezték meg a Babér utcai tempom melletti téren. A kerület tizenegy nemzetiségi önkormányzata, köztük Budapest Főváros XIII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat, nagy igyekezettel készült és vett részt az immár hagyományossá vált fesztiválon, amelynek különös aktualitást adott a XIII. kerület 75. éves fennállásának évfordulója.

A rendezvényt *Borszéki Gyula* alpolgármester nyitotta meg, majd a kerületi nemzetiségi elnökök köszöntötték a fesztivál résztvevőit. *Kabdebó János* örmény el-

nök hangsúlyozta, hogy Magyarországon nemzetiséginek lenni jó, hiszen a történelem során mindig befogadó ország volt és az is maradt.

A színpadon az örmény zenei programot *Puskás Eszter* és együttese szolgáltatta nagy sikerrel. Az örmény sátornál *Martaian Ermone Zabel* az ikonfetés rejtelmeibe avatta be az érdeklődő gyermekeket és felnőtteket. Délután örmény ételkóstolóval kedveskedtünk az arra járóknak. A sátrunkat, hogy családiasabbá és dekoratívabbá tegyük, idén először *Kabdebó János* Örményországban és Erdélyben készült fotóival díszítettük.

Az örmény sátor

Kabdebó János és Borszéki Gyula

Emeleti könyveket, EÖGYKE füzeteket, hírleveleket és egyéb kiadványainkat tettük közszemlére.

A változó időjárás ellenére, a változatlanul jó hangulatú, vidám rendezvényen sikerrel vettünk részt, örültünk a nagy érdeklődésnek.

Kabdebó János elnök,
Budapest Főváros XIII. kerületi
Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Ízek utcája a II. kerületben

Sikeres volt idén is az *Ízek utcája* nemzetiségi ételkóstoló 2013. június 15-én, a Millenárison. Évek óta változatlanul az örmény sátornál állt a legnagyobb tömeg, kígyózó sorban már jóval 12 óra előtt. Idén több száz adagban örmény pizzát (lahmasun) örmény salátával, valamint mamul édességet kóstolhattak régi-új rajongóink, valamint a kerületi önkormányzat testvérvárosi lengyel és török vendégei. Köszönetet mondunk a Budapest Főváros II. Kerületi Önkormányzatnak, hogy idén is – mint minden évben – támogatta a nemzetiségek gasztronómiai bemutatkozását, amelyhez a II. ker. Örmény Önkormányzat is adott további tá-

mogatást, hogy minél többen tudják megismerni az örmény ízvilágot.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Világosító Szent Gergely ünnepe – cikk: 11–20. o.

Kóka Rozália

A történelem sodrában

A szabadkai pacsirta (1. rész)

Előbb *Kovács Bélával* ismerkedtem meg 2003 nyarán Amerikában, a Reménység-tavi ITTOTT Találkozóán. Éppen kifelé tartottam az előadótérből a bukovinai székekről tartott előadásom után. Kedvesen rám mosolygott és megkérdezte:

– Hát, a csürkemártást málével szereti-e?

– Most es megenném! – válaszoltam, és összenevettünk.

– Sándoregyházán a mi házuk volt a „numeró ájnc”, vagyis az egyes házszám!

– Jártam ott es, szép hely! – mondtam. Kedvesen megölelt, gratulált, mintha a testvérem lett volna. Később bemutatta ének-művész feleségét, Álmászt is. A találkozón nem nyílt több alkalom a hosszabb ismerkedésre. Miután hazajöttem, időről-időre leveleket váltottunk interneten.

Egyik évben a kérésükre szerkesztettem egy '56-os műsort is, amit magyar és angol nyelven be is mutattak városukban, az ohioi Columbusban, a magyar közösség ünnepi megemlékezésén.

Legközelebb már Magyarországon találkoztunk. Meséltek a gyönyörű columbusi házukról, amit építész fiuk tervezett, s ami oly közel van az erdőhöz, hogy naponta lehet őzeket látni az ablakából. Hívtak, menjek el hozzájuk, akármikor, akármennyi időre szívesen látnak. Számomra nehéz eszten-dők következtek, olykor-olykor eszembe jutott a kedves meghívás. Egyszer még a térképen is megnéztem, hogy hol lehet az a város. Eljátszottam a gondolattal: de jó lenne, mint a mesékben, csak felemelkedni, s ott teremni az erdőszerű házban...

Nos, 2009 novemberében valóban megérkeztem Columbusba. Beköltöztem a gyönyörű

rű ház egyik szobájába, az ablaka az erdőre nézett, s reggel, ahogy felébredtem, legelésző őzek csoportját pillantottam meg a késő őszi ragyogásban. Minden éppen úgy volt, ahogy Álmászt és Béla elmesélték nekem a Bazilika melletti kávézó teraszán. Valaki azonban nagyon-nagyon hiányzott ebből az idilli képből. *Kovács Béla* 2008-ban meghalt. Felesége, akit valaha „szabadkai pacsirtának”, csaló-gálynak becéztek, most mint egy „párjavesztett gerlice”, jajongva siratta szeretett férjét.

Kurtára szabott időmből csak rövid autós városnézésre tellett. Elsőként az 1839-ben

„Apám, Bedrossian Nishan és anyám, Németh Anna”

épített hatalmas városházát néztük meg. Itt találkoztam először azzal a számomra nagy örömet jelentő Kossuth-kultusszal, amit aztán később a többi városban is tapasztaltam. A városháza portáján két dombormű található, az egyik Kossuth Lajost (Matits Ferenc alkotása), a másik az Egyesült Államok tizenhatodik elnökét, Abraham Lincolnt ábrázolja. Később Álmásztól megkaptam Kossuth 1852. február 6-i, columbusi beszédének szövegét is. Elsétáltunk a közeli Scioto folyóhoz, ahol Kolumbusz hajójának, a Santa Mariának a hű másolata horgonyoz. Azután kimentünk a város környéki gyönyörű kirándulóhelyekre. Álmászt csak mesélt, mesélt, a csodálatos, szerelemben és szeretetben, hűségben megélt féltéves házasságáról. Majd felidézte a szülővárosában, Szabadkán eltöltött gyermek- és ifjú éveit. Történeteket örmény édesapjáról, sokat szenvedett édesanyjáról. Elbeszélése nyomán szinte megelevenedett előttem a huszadik század eleji gyönyörű magyar város, Szabadka, a Palicsi-tó varázslatos világa, mindazok a helyek, ahol én is élhettem volna, járhattam volna, ha nem kellett volna elmenekülnünk arról a vidékről 1944-ben. Csak egy karnyújtásnyira van onnan az én szülőfalu, Bajmok.

Megbűvölten és együttérzéssel hallgattam Álmászt emlékfolyamát, s bár még nem tudtam, hogyan hozakodjam elő a kéréssel, de elhatároztam, hogy megírom ennek a nagyszerű asszonynak az életét.

A Columbusban eltölthető időm vésezen fogyatkozott. Egyik este megtartottam az előadásomat a maroknyi, de végtelenül kedves és melegszívű magyar közösségnek. Másnap aztán leültünk, és Álmászt magnetofonra mondtam mindazt, ami az életéről néhány órába belefért.

*

A nevem Bedroszian Álmászt, ez örmény név. A Bedrosziánt úgy fordíthatnánk le,

hogy Péterfi, mert a Bedrosz örményül Pétert jelent, az Álmászt pedig gyémántot. Például van egy Almasz című örmény opera is, a szerzője Alexander Spendaryan.

Szabadkán születtem, 1937. január 21-én. Apám örmény volt, anyám magyar.

Apám Amerikából jött Szabadkára 1914-ben. Volt egy barátja, akinek Szabadka melől, Palicsról származott a felesége. Elhívták apámat egy európai körútra. Körbejárták Európát. Voltak Németországban, Olaszországban, Hollandiában, és még sok más helyen. Aztán az asszony haza akart jönni Szabadkára, hogy meglátogassa a szüleit is. Volt neki egy húga, abban reménykedtek, hogy az a lány megtetszik apámnak és elveszi, de nem így történt. Nem tudom, hogy meddig maradtak Szabadkán, azt se tudom, hogy miért kezdett el apám fényképezni.

Lehet, hogy azért, mert abban az időben nem volt egy fényképész se Szabadkán.

Anyám cipőfelsőrész-készítő segéd volt, apám az egész műhelyüket lefényképezte, az üzletet, a munkásokat, a főnököt, mindenkit.

Akkor tetszett meg neki anyám. Így találkoztak, s egy hónap alatt összeházasodtak.

Apám hat nyelven beszélt, de se szerbül, se magyarul nem tudott. Az udvarlás, az ismerkedés sváb nyelven folyt. Anyám egy kicsit gagyogott svábul, ahogy megtanulta a szabadkai sváboktól.

Apámat sajnos csak a családi mesékből ismerem. Nem sokáig élvezhettem az apai szeretetét, mert 1938 decemberében, egy hónappal a második születésnapom előtt meghalt. Perforált vakbéllel került be a szabadkai kórházba. Karácsonyeste volt, az orvos hazament, hogy elfogyassza az ünnepi halászlévet. Mire visszatért, apám már halott volt. Csak egyetlen emlékem maradt meg róla élesen. Apám ült a földön és a gyerekeit magához ölelte, majd a hátán nyarga-

láztam. Négyen voltunk testvérek, a nővérem tizenhat, a nagyobbik bátyám tizenkettő, a kisebbik bátyám kilenc évvel volt idősebb nálam. Apám imádott bennünket.

Anyám számára rettenetes tragédia volt az elvesztése, de ez még nem volt elég, két év múlva tbc-ben meghalt a nővérem is.

Apám a Van-tó mellett, Ishanek faluban született, ez a terület most Törökországhoz tartozik. Az édesanyja korán meghalt, három gyerek maradt utána. Nagyapám másodszor is megnősült, de az új asszony apámat egyáltalán nem tűrte. Szegény ezért kilencéves korában megszökött otthonról. Fellopózkodott egy török hajóra és elbújt, el akart menni a nagybácsijához Alexandriába, azt gondolta, hogy ott jobb sora lesz, mint otthon. Három nap után már nagyon éhes volt, fázott, sírdogálni kezdett, így aztán megtalálták a hajósok. Ki akarták dobni a partra, hogy hadd haljon meg ez az örmény kölök. Szerencsére az egyik férfi felismerte, azt mondta a többieknek, hogy ő tudja, kinek a fia, azt is tudta, hogy apám nagybácsijának Alexandriában van egy nagy tejgyára. Azt gondolták a hajósok, hogyha átadják neki ezt a gyereket élve, akkor biztosan nagyon sok pénzt, nagy jutalmat kapnak.

Úgy is lett.

Apám tizenhét éves koráig élt Alexandriában a nagybátyjánál, akkor meg akarták házasítani egy egyiptomi lánnyal, de apám azt a lányt semmiképp sem akarta elvenni. Inkább megszökött, elment Ciprusra, onnan pedig kiment Amerikába.

Amerikában hosszú ideig a Fordnál dolgozott. Találtunk táviratokat az öreg Fordtól, ilyen szöveggel, hogy „Hol vagy Nishán? Vártunk a születésnapomra.”

Járt Ohióban is, de évekig élt Rhode Islanden, Pawtucketben és Massachusettsben,

Bostonban is, megtaláltuk a címét. Sajnos nem létezik már az az utca, ahol lakott.

Az I. világháború idején be akarták so-rozni apámat is katonának. Ő tiltakozott:

– Én most jöttem Amerikából, nem ismerek senkit, nekem senki nem ellensége.

Itt van az asszony, akit szeretek, vele akarok élni, nem akarok háborúzni!

Szegény, a tetejében nem tudott jól se magyarul, se szerbül. Majdnem bolonddá nyilvánították. Akkor elmenekült Erdélybe, négy évig Szamosújváron bújatták az örmények.

Anyám néha-néha meglátogatta, nagyon féltette, nehogy elvigyék katonának vagy bebörtönözzék. Amikor egy kicsit rendeződtek a dolgok, hazajött és Zentára költöztek. Apám a vasútnál dolgozott, de ott se hagytak neki békét. Már nem tudta, hogy mit tegyen, végül megjárta az öngyilkosságot. Kiment a Tisza partjára, lerakta a ruháját, a cipőjét, s hagyott egy búcsúlevelet, hogy nem tud így tovább élni, hogy állandóan zaklatják, inkább meghal. Átúszták a Tiszát és életben maradt.

Később újra Szabadkán laktak. Anyám akkor már mester volt, nyitottak egy üzletet. Anyám tervezte a cipőket, ő vette a méretet, ő készítette a formákat, mindent, mindent tudott. Apám is velük dolgozott, kitanulta ő is a mesterséget. Akkor még mindenki úgy csináltatta a lábbelijét. Nagyon jól ment az üzlet. Tizenhat balkaros gépe volt anyámnak, sok munkása, ez Amerikában megfelelt volna akkor egy kis gyárnak.

Apám nagyon szép ember volt. Amikor végigmentek a korzón, a lányok meg az asszonyok úgy bámulták, hogy szinte kiesett a szemük.

Anyám is szép asszony volt. Láthatod a fényképeken!

Apám nagyon vágyott vissza Amerikába. Mesélte anyám, hogy minden tavasszal nagyon beteg lett, szinte belehalt a honvágyba. Mindig mondogatta szegény:

– Hogyha meghalok, még a csontjaim is visszamennek Amerikába!

Háromszor vette meg a hajójegyeket Fiuméből (azaz Rijekából) Amerikáig, de anyám mindig azt mondta neki:

– Van énekeim itt Amerika, nem hagyom itt anyámat!

Amikor már nagyon jól álltak anyagiilag, jött valami gazdasági válság. Anyám az összes pénzüket bevarrta apám övébe, hogy vigye el Pesten keresztül Bécsbe, és ott helyezze el egy bankban. Elfogták apámat és mindent elvettek tőle. Mindenük odaveszett. Borzasztó rossz idők következtek, mindent újból kellett kezdeniük. Azután apánkat is elvesztettük...

Nagyon nehezen nőttünk fel. Anyánk azon igyekezett, hogy mindegyikünknek legyen valami szakma a kezében, mindent megtett, hogy előrehaladjunk. Rengeteget segített rajtunk a nagyanyánk. Neki volt földje, volt három háza, mi ott nála nőttünk fel.

A háború után anyánk a zadrugában (szövetkezetben) dolgozott. Éjjel-nappal varrta a cipőket, a papucsokat. Volt, hogy szegénynek ráesett a feje a gépre. Pali bátyám meg én ott ültünk mellette. Azt mondta nekünk:

– Csak öt percet hagyjatok aludni, gyerekeim, mert reggelre háromszáz papucs-nak készen kell lennie. Ráhajtotta a fejét a gépre, s tényleg, öt-tíz percet aludt, és utána megint dolgozott hajnalig.

Nagyon nehezen éltünk, de mind a hármunknak volt hegedűje. Először csak egyet vett, de akkor mind a hárman egyszerre akartunk hegedülni, gyakorolni. Azután vett még kettőt, hogy ne legyen több veszekedés.

Mi Szabadkán minden színházi előadásra elmentünk. Én minden operettet fejből tudtam. Akkoriban az volt a divat, hogyha kijöttünk a színházból, akkor mindenki énekelte a hallott dalokat. Kívülről fújtuk:

„Belgrádban egy bálon, 1956-ban”, „Borosz Bélával a »Juhászlegény« című népszínműben”, a János vitézt, a Leányvásárt. Az is szokásban volt, hogy szünetben egy-egy 6-7 éves kislány kijött a függöny elé, s valamit énekelt, táncolt. Anyám mesélte, hogy egyszer, úgy hatéves lehettem, a nagy csöndben bekiabáltam a kislánynak, hogy ezt én is meg tudnám csinálni, én is tudok táncolni meg énekelni. Nagy nevetés tört ki a nézőtérén. Ennek az lett a következménye, hogy a Szabadkai Gyerekszínház vezetője, Lévy Anna néni, aki a szomszédunkban lakott, megkérte anyámat, hogy engedjen engem is játszani a színházában. Anyám elengedett.

Tulajdonképpen az én művészi pályám ott kezdődött a Szabadkai Népkörben. Minden évben legalább négy-öt bemutatót tartottak. Mire 14-16 éves lettem, már minden főszerepet velem játszottak. Játszottam mesejátékokban, voltam Hófehérke, emlékszem, egyszer én voltam a Hamupipőke is, meg a királyné is. Nem tudtam olyan kajánul kacagni, ahogy egy gonosz banya kacag, ezért Anna néni azt mondta, hogy tartsam ki jól a számat, s helyettem ő nevetett a színpalak mögött.

Tizenkilenc éves koromig játszottam Szabadkán. Szerepeltem az Édes Annában, a Csárdáskirálynőben, a Juhászlegényben, az Akácvirágban. Az utóbbiban már én tanítottam be az énekeket. Közben szorgalmasan jártam a zenedébe és a gimnáziumba. Szabadkán Siflis Imréné tanítványa voltam. A középiskolát a Luciával fejeztem be. Úgy is hívtak engem a városban, hogy a „szabadkai pacsirta”.

Koloratúrszoprán hangom, nagy hangterjedelmem volt, Belgrádban egyből felvettek a Zeneakadémia opera szakára. Zlata Djundjenac volt a tanárnőm, az Aidával diplomáztam. Amikor elsőéves vol-

tam, beléptem a Jugoszláv Néphadsereg Művészegyüttesébe. Az operába is sikerrel felvételiztem, de ők nem utaztak sehová, csak otthon játszottak. A művészegyüttessel viszont bejártam egész Európát. Énekeltem Kijevben, Moszkvában, Leningrádban, Németországban, Csehszlovákiában, Magyarországon, Budapesten is, Mohácson is. A turnék általában két hétig tartottak, s minden este volt koncertünk. Otthon is nagyon sokat hangversenyeztünk, keresztül-kasul bejártam Jugoszláviát. Tito „Galep” nevű hajóján is végigutaztunk egy turnét az Adriai-tengeren,

Belgrádban egy bálon, 1956-ban

de akkor ő már nem használta. Megismerem Titót és a feleségét, Jovánkát is. Az Újvidéki Rádió énekeseivel részt vettünk egy fogadáson. Én Kovács Polák Verával voltam együtt. Minden köztársaságnak volt egy szobája, Tito meg a felesége végigjárták a szobákat és hozzánk is bejöttek. Egyszer később Belgrádban volt valami nagygyűlés, ahol az én csoportom is fellépett. Két sorban álltunk, vártuk, hogy bevonuljanak a politikusok. Tito elment mellettem és odaköszönt:

– Szervusz Álmászt! – A kollégáim majd elájultak. Persze soha semmilyen kapcsolatom nem volt vele se azelőtt, se azután. Az

biztos, hogy nagyon jó emlékezőtehetsége volt az öregnek.

1961-től az Újvidéki Rádióknak voltam a szólistája. Sok felvétel készült velem. Sajnos CD-m és videóm nincs. A televízióban is többször szerepeltem. Egyszer Sándoregyházán is készítettünk egy felvételt, Vicsek Károly rendezésében, akkor a „Fehér fuszulykavirág” kezdetű bukovinai székely népdalt énekeltem.

Hekk Paulával és Versegi Józseffel magyarnóta-estekkel jártuk a vajdasági falvakat, városokat. Néha még most is lejátszának egyet-egyét a felvételeimből. A múlt hónapban felhívott a sógorom és azt mondta, de kár, hogy nem vagy itthon, éppen most közvetítik az egyik nótát az Újvidéki Rádióban. Nagyon jól esett, hogy ennyi év után se felejtettek el.

– Énekelte-e Kodály dalokat?

– Igen, énekeltem Kodályt is, örmény népdalokat is, hogyne énekeltem volna! Még a belgrádi Zeneakadémián is énekeltem! A diplomahangversenyemen is énekeltem örmény dalokat, még hozzá örmény nyelven!

– Hogyan találkoztál a férjeddal?

– Ez egy nagyon furcsa, érdekes történet. Ezt talán a Jóisten akarta így! Volt nekem egy jó barátnőm, Erna, akivel együtt jártunk a zenedébe, táncolni, ide-oda. Az ő édesanyja elvált asszony volt, s mindig dolgoznia kellett, gyakran más városokban is, nemcsak otthon. Olyankor Ernáról édesanyám gondoskodott. Egyszer a barátnőm édesanyja az újvidéki szigeten háziasszonyként dolgozott valamelyik állami nyaralóban. Az iskola befejeztével Erna anyja meghívott bennünket, hogy töltsünk ott néhány hetet. Egyik nap bementünk Újvidékre, moziba, s olyan későn lett vége, hogy nem tudtunk visszajutni a szigetre. Így hát ott aludtunk Erna édesanyjának az ismerő-

seinél, Kovách Józseféknél. (Ő volt az Újvidéki Rádió első magyar bemondója, felesége tanítónő volt, Máriának hívták.) Nemsokára Erna anyja meghívta Kováchékat Szabadkára. Leendő anyósom is eljött a barátnőmékhöz. Hazament, azt mondta a fiának, hogy láttam egy lányt, aki neked megfelelne.

Azt mondta Béla:

– Szó se lehet róla, nem érdekel, nem akarok látni semmiféle lányt! – Bélának abban az időben volt valamiféle csalódása. Ő hét évvel volt idősebb nálam, neki január 20-án, nekem 21-én volt a születésnapom.

Aztán mégis valahogy a Jóisten keze, vagy anyósom keze, vagy mind a kettő benne volt, nem tudom, de Béla eljött a sógor-nőjével, Jóska feleségével Szabadkára. Azzal az ürüggyel jöttek, hogy bútorot akarnak vásárolni – mintha Újvidéken nem lett volna bútorüzlet! Meglátogatták a Jeszenszki családot, akik rokonaik voltak, és meglátogatták Ernáékát is. Amikor odamentem hozzájuk, ott ült Béla egy széken, törökülésben.

Nagyképűnek láttam.

Mi Ernával elmentünk a zenedébe, s amikor visszatértünk, a vendégek még mindig ott voltak. Azt mondta Erna anyja, hogy szeretnének elmenni a kávéházba, menjünk el velük. Na, a kávéházban szólt a zene, Béla folyton velem táncolt. Már borzasztóan szegyeltem magamat, mondtam neki, hogy legyen szíves felkérni a vendéglátójuk lányát is. Egyszer felkérte, de aztán csak velem táncolt újra. Hazamentek, kezdett írogatni nekem, hiába mondtam, hogy én nem írok neki leveleket, de ő csak írt, írt. Hétvégeken eljött, megszállt ezeknél a Jeszenszkiéknél.

Talán a harmadik alkalommal meg akart engem csókolni a kapuban, amikor hazakísért, de én nem engedtem. Amikor bementem a házba, anyám megkérdezte, hogy mi volt. Mondom:

– Semmi! Ha egy akkora darab arany volna, amekkora, akkor se mennék hozzá!

Képzeld, ezt mondtam! Nem hittem benne, nem hittem, hogy olyan jó ember, amilyennek mutatja magát. Azt gondoltam:

– Mi a csudának jön ő ide Belgrádból, a Nukleáris Kutatóintézetből? Idejön lányt keresni? Azt hiszi, hogy én valami buta szabadkai liba vagyok, és most mindjárt hasra esem, mert ő onnan jön?

Ő csak ütötte a vasat és ütötte a vasat! Nyáron az intézetük becsukott egy hónapra, ő nagy hegymászó volt és mindig ment a hegyekbe. Engem is felvitt a Triglavra már az első évben. Képzeld el! Szabadkán a legnagyobb magasságot a vasúti töltés jelentette, s én, szabadkai lány létemre fölmásztam a Triglavra, 2864 méter magasra.

– *Azért akkor te nem ellenkeztél annyira, mint amennyire állítod!*

– Hogy hol kezdtem én nem ellenkezni, az is érdekes! Egyszer kimentünk Palicsra, persze a bátyám is velünk jött, mert egyedül nem mehettem sehova. Bélával kiúsztunk a mólóra, otthagytuk a bátyámat a parton. A mólón napoztunk és beszélgettünk. Egyszer Béla azt kérdezte:

– Hozzám jönnél feleségül?

Fölugrottam és azt mondtam neki szemből, hogy „zsálím szlucsáj”, ami azt jelenti, hogy nagyon sajnálom, vagyis szó se lehet róla! Ő is belenyugodott. Abba is, hogy nem engedtem, hogy megcsókoljon. Akkor is jött. Volt egy udvarlóm, aki elment katonának, még annak is írt, még azt is megvárta, hogy a fiú visszajöjjön, találkozott is vele. Akkorra én már elhidegültem attól a fiatalembertől. Találkoztak és Béla azt kérte tőle, hagyja, hogy én válasszak, ne járjanak mind a ketten utánam.

Még azon a délutánon egy hatalmas vihar támadt, nekünk vissza kellett úsznunk oda, ahol a vízipólósok játszottak. Bebújtunk a

deszkák alá, mert féltünk, hogy belénk csap a villám. Belénk is csapott, mert akkor engem Béla megcsókol! Amikor kimentünk, a bátyám látta, hogy biztosan történt valami, mert égett az orcám rettenetesen.

Egyszer csak befutott hozzánk Béla édesapja Zomborból. Végtelenül kedves volt, eljött megnézni bennünket, meg akart ismerkedni anyámmal, a bátyámmal. Egy szót nem kérdezett a fiáról, mindenféléről beszélgettünk, el voltam tőle ragadtatva, kész enciklopédia volt az az ember. Ezután ők hívtak meg minket egy ebédre. A bátyámmal ketten mentünk el, anyám nem jött velünk. Majdani anyósom megkérdezte tőlem:

– Te játszol az én fiammal?

Mert nem volt semmi jele annak, hogy én szeretem, hogy hozzá akarnék menni.

Inkább azt mutattam, hogy én nem vagyok „Argó leves” (levespor), nem fog ő engem öt perc alatt megfőzni. Én tulajdonképpen tényleg nem akartam hozzámenni, nem hittem neki. Túl jó volt, túl becsületes volt, annyi mindent tudott, olyan nagy tudása volt, annyira imádta a szakmáját, annyi minden újdonságot kitalált, olyan sokat segített az embereken, hogy mindez számomra egyszerűen hihetetlen volt. Aztán 1957. július 13-án mégis megesküdünk, ötvenegy évet éltünk együtt boldogan.

Folytatjuk

Egyházi hírlevél

Nyári miserend az örmény kápolnában (Bp. XI. ker., Orlay u. 6.) – a következő vasárnapokon a Szentmise 16.30-kor kezdődik:

július 7., 16.30 szentmise

július 21., 16.30 szentmise

augusztus 4., 16.30 szentmise

augusztus 18., 16.30 szentmise

szeptember 1., 16.30 szentmise

Az itt nem jelzett vasárnapokon nem lesz Szentmise.

Fülöp Ákos lelkész

Tisztelt magyarörmény közösség!

Magyarország egyetlen örmény katolikus temploma az örmény katolikus liturgia ápolója és székháza azoknak az örmény egyházi és világi kultúrát bemutató gyönyörű tárgyaknak, könyveknek a birtokosa, amelyek az örménység hazai jelenlétét testesítik meg és reprezentálják.

A páratlan lelki, szellemi és ház-vagyont Kádár Dániel apátplébánosunk 40 évvel ezelőtt teremtette meg számunkra és ránk, a hívekre bízta ennek gondozását és megőrzését.

Híveink biztosan érzik, hogy ezeknek az értékeknek a megőrzésében közre kell működjenek és a fenntartáshoz adományaikkal úgy tudnak közreműködni, ha adományaikat a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség **OTP 11707024-20005210** számlájára juttatják el és jelenlétükkel a vasárnapi szentmiséken, a páratlanul szép liturgián is részt vesznek.

Gondnokság

In memoriam Vrezh Israyelyan (1949–2013)

Vrezh Israyelyan (ejtsd: Vrész Iszrajélján) – örmény novellaíró, dramaturg. 1949. április 2-án született Jerevánban, meghalt 2013. június 14-én ugyanott. Tanulmányait 1971-ben fejezte be a Jereváni Állami Egyetem zornalistszaka szakán. Első elbeszélései a „Garun” (Tavaszi) folyóiratban jelentek meg. 1978-ban az „Év legjobb műve” díjra érdemesült. 1986 februárjában a jereváni televízióban bemutatták a „Csnvácsvác áskhárámász” (Meg nem hódított világűr) című színdarabját. 2010-ben a „Tonápét” (Ünnepmes-

ter) című könyvéért megkapta az Örményországi Írószövetség „Derenik Demirchyan” díját. A Hegyi-Karabahi felszabadító háborúnak szentelt számos dokumentumfilm forgatókönyvének szerzője: „Máhic áracs jév hétó” (Halál előtt és után), „Jérkrápáhó jév kághákákánutjunö” (A határőr és a politika), „Ájszpész dárcánk jérkrápáhó” (Így váltunk határőrökké), „Máhápártné” (Halálraítéltek), „Árácsin gic” (Első vonal), „Ándránik” (Elsőszülött) stb.

Emléke legyen áldott!

„És akkor mi van, hogy 60 éves vagyok?”

Ebben a zavarodott, tarka világban senki, senkit, semmivel sem tud meglepni, legfőképpen nem irodalommal. A Don Quijote-t és Sancho Panza-t látott emberiség megragadásához a tehetség és a fantázia kevés.

Hogy mi kell hozzá, nem tudom, de szeretném megtudni. 60 évet élni sok idő, de a legegyszerűbb dolgokat megérteni kevés. Egész életemben az „örmény”-nek nevezett rejtelet próbáltam felfogni, ki ő, miért ráz ki a hideg nemzetünkre gondolva, felháborodásunk miatt csap át gyűlöletbe, mikor valaki azt mondja nekünk: „te nem vagy örmény”; és miért sértődik meg másvalaki, ha azt mondják neki, hogy „te örmény vagy”? Különös, nem? Ugyanaz a tulajdonság az egyiket felemeli, viszont a másikat lenyomja.

E kétféle emberiség között lehet-e a képzelődésnek helyet adni? Tud-e irodalmat alkotni az az ember, aki fájdalmát még a betűvetés előtt sajátította el? És egyáltalán, értékké válhat-e a fájdalom?

Mikorra megértettem, hogy az „örménynek” nevezett teremtmény az, aki saját magát kíméletlenül fájdalommal tölti fel, hogy aztán élete hátralevő részében attól a fájdalomtól próbáljon megszabadulni, addigra már 50 éves lettem. Világpolgárrá válási erőfeszítéseim hiábavalónak bizonyultak. Segítségül hívtam Sherwood Anderson-t és Hemingway-t, nem sikerült. Megpróbáltam katonai egyenruhában megújítani az éneket, úgyszintén eredménytelenül. A Susi-i győzelem után egy pillanatban még az ellenségünket is elkezdtem sajnálni és arra gondoltam: kész, vége, már kimerítettem a rámrótt örökséget és szabadon írhatok valami modern dolgot, amivel pályázhatok a Nobel-díjra. Ez is önbecsapás volt. A magamfajta embert és írókat a sors megbélyegezte, és én arra vagyok ítélve, hogy ezt a bélyeget a végzetemig viseljem. Miért választottam írói elfoglaltságot? Ezt nem úgy fogom fel, mint mesterséget, számomra ez elhivatottság, szenvedély, szerelem, szembeszegülés, elvetemültség... ez minden. A szovjet társadalmi rendszerben, ahol a napok és az évek évszázados lassúsággal teltek, a szabadságnak nem volt ennél biztonságosabb menedéke. Az írás egy csipetnyi szabadságot biztosított számomra. Az íróknak, más művészekhez hasonlóan, egy kis pimaszkodási jogot adott ez. Az

ezt kihasználni próbálók élvezetében, természetesen, belerondítottak, de még ez a kevés is elég volt ahhoz, hogy hatalmas irodalmi és művészeti alkotások jöjjenek létre. A „szabadság” szó értékét abban az időben sokkal jobban ismertük; szerettük és dédelgettük ezt az áldást, uralkodtunk rajta. Sajnos, ma a szabadságnak nincs ura, gazdátlan vízként özönlik az utcákon, gyakran sárlévé alakulva át. Mit értem el ez alatt a 60 év alatt? Sok mindenről szerettem volna írni, de, szerencsére, ezeket már mind megírta William Saroyan. Amit írtam, jól, rosszul, azt szívből írtam, ezek az enyémek, általuk sikerült megőriznem a szabadságom, bennük él az az ember, akinek a neve Vrezh Israyelyan. Ő titeket semmire sem kötelezett, nem kért tőletek dícsőséget és babérkoszorút, csupán rövid elbeszélések által társalogni akart veletek. Neki, ahogyan nektek is, megvan az élethez való joga ebben a világban, a mondanivalója e világ számára. Nincs szégyenkezni valóm az írásaimért; amit nem írtam meg, azt szégyellem.

Akárhogy is van, 60 éves vagyok.”

Vrezh Israyelyan, 2009

Fordította: Dájbukát Borbély László

Erőss Zsolt és Kiss Péter

Kíváncsi-e ember többet?

„A Kancsendzönga (Kanchenjunga) immár a székelyek hegye. Bevették tővétől hegyéig, s többé nem tágtanak.

A lábát Dardzsilingből Kőrösi Csoma Sándor teste és lelke vigyázza s a csúcsára Erőss Zsolt vitte fel kitűzni székely lobogóját.

Mostantól onnan fentről Kiss Péterrel – együtt székely és magyar – egy csapatként személyesen őrzik... Nem mentek hiába.”

A Hópárduc útja rövid volt, a Világ Tetejéről a csillagokig, két város és egy Föld büszke Rád, Erőss Zsolt, szülővárosod, Alma Mattered városa és egész Székelyföld. Te letél az újabb székely csillag a Hadak útján, Csaba királyfi hadseregében.

Nomen est omen, a név végzet, a név intő jel, de Te erős voltál mindhalálig. Nagynevű elődöd, Mallory és társai sok-sok évvel születésed előtt már tudták, a Himalája nem kegyelmez, Mallory eltűnése napján, 1924-ben, 8530 méter magasságban hagyta ránk üzenetét. Nem véletlenül nevezték el az őslakók az Everestet Az ország istenanyjának,

Déli madárországnak, vagy Csomo Urinak, A türkiz csúcs Istennőjének.

Sok sikeres hódítás résztvevője, a Dél Tirol-i R. Messner fogalmazta meg talán a legigazabb igazságot, „A halál zónájában a siker és kudarc

olyan közel áll egymáshoz, mint a vihar és a szélcsend... és minden igazi kalandnál a sír és a csúcs között a választóvonal nagyon keskeny.”

A csillagok örökké élnek, hőseink közül sokan jeltelen sírban nyugosznak, a Tied nem jeltelen, fejfád a Kancsendzönga.

A fák állva halnak meg !!!

Amióta meghódítottál sok-sok csúcsot és emberi szívet, azóta még büszkébb vagyok, hogy székelynek születtem.

Szathmáry János,
Gyergyószentmiklós

(Szerkesztői megjegyzés: Erőss Zsolt több alkalommal volt a Fővárosi Örmény Klub vendége, szoros kapcsolata alakult ki a közönséggel.)

Szomorújelentés

Tüzes Bálint

tanár, író, költő, újságíró, a nagyvárad irodalmi élet egyik meghatározó alakja 62. éves korában Nagyváradon elhalálozott.

Lelki üdvéért június 14-én 19 órától tartották a gyászmisét a nagyvárad premontrai templomban. Temetése június 17-én 14 órakor a szamosújvári családi sírboltban megtörtént.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Tüzes Bálint

(Nagyvárad, 1951). költő, tanár. Kolozsvárott végzett filológia szakon. Magyar irodalmat és francia nyelvet tanít. Rendszeresen publikál hazai lapokban, tagja a Nagyvárad Ady Társaságnak. Életfaárnyék című kötetét (borítóterv és grafika: Holló Barna) első

és utolsó kötetének szánja, annak ellenére, hogy nem hagyta abba a versírást, lapokban, folyóiratokban továbbra is közöl. Úgy véli, hogy az 50. éve betöltésekor, a harmadik évezred első évében megjelent kötet 33 versébe mindent sikerült belesűrítene mindarról, ami számára fontos volt.

Nagyvárad költő állampolgári esküje Borsodszentgyörgyön

Boldog vagyok – ezek voltak Tüzes Bálint első szavai magyar állampolgári esküjét követően. A nagyvárad pedagógus-költő hozzátette: az eskü akkor igazán eskü, ha közösségben mondja az ember, ezért választotta keretnek a szent misét, mert a hívek közössége az ő közössége is.

– A költő szavával élve neked két hazát adott az Isten, nekem egy volt, az is elfogyott. Mi Erdélyben a két haza közül örökölni már csak egyet kaptunk – mutatott rá a történelmi körülményekre Tüzes Bálint. – Egy pillanatig sem akarok itt élni, én a szülőföldön maradok. De papír is kell arról, hogy Magyarországhoz tartozom. Már 2004 után eldöntöttem, csak azért is megszerzem ezeket a papírokat. Szent István-napra 2012-ben ez is sikerült.

Borsodszentgyörgyöt azért választotta helyszínként, mert jó barátságot ápol a község polgármesterével, Németh Gyulával. Így már korábban is járt a településen, irodalmi est vendégeként, ahol Életfaárnyék című kötetének verseivel ismertette meg a közönséget. Kedvesen fogadták, nyitottak voltak irodalmi tevékenységére, és Nagyvárad rohanó élete után megtetszett neki a kis észak-borsodi zsákfalú. Most pedig Borsodszentgyörgy

templomában, a Sipos Zoltán plébános által celebrált római katolikus szentmise keretében, 2012. augusztus 17-én délelőtt tett magyar állampolgári esküt Tüzes Bálint.

A 60 éves, nyugdíjas magyar-francia szakos tanár, költő, a nagyvárad Reggeli Újság publicistája rendszeresen jeleníti meg verseit a napilapban. Ötvenéves korában 33 versből álló kötetet adott ki, műveinek teljes rendezését viszont inkább másokra bízta. Ady Endrét Nagyváradon az a Fehér Dezső fedezte fel, aki Disznósdon (ma Borsodszentgyörgy) született, majd tanítóként került Nagyváradra és szerkesztőként a város meghatározó irodalmi személyisége lett. Erre a szálra akadt rá a polgármester, ez köti ma össze a bihari 200 ezres Nagyváradot – amelynek 25 százaléka magyar – Borsodszentgyörggyel.

K. I.
(Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Önkormányzat online kiadványa, 2012. október 17.)

Tüzes Bálint

Nagyúton

kell-e térkép
hogy megtaláld hazádat
hogy bizony
eligazodj elmúláskóstolt
falvak felé
éveid országútján

vagy

elegendő csupán a hit
a torokszorító féltés
és
valósággá lesz
a megérkezés

Barangolás Bácskában, Bánságban, az Al-Duna vidékein és Dél-Erdélyben

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja – 2013

Budapest – Kiskunhalas – Tompa – Szabadka – Palics – Csóka – Feketető – Tóthfalu – Törökbecse – Aracs – Zenta – Tóthfalu – Elemér – Nagybecskerek – Újvidék – Pétervárad – Székelykeve – Pancsova – Nándorfehérvár – Zimony – Székelykeve – Szendrő – Galambóc – Donji Milanovac – Kis és Nagy Kazán-szoros – Vaskapu – Orsova – Dunaorbágy – Dunatölgyes – Herkulesfürdő – Zsilvásárhely – Novaci – Petrozsény – Csernakeresztúr – Déva – Marosillye – Máriaradna – Ópálos – Arad – Nagylak – Makó – Szeged – Budapest

Időtartam: 8 nap (2013. augusztus 4–11.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi vezeti az utazás kezdetétől annak végéig

Részvételi díj: 76 000 Ft/fő – ifjúsági kedvezmény 18 éves kor alatt 16 000 Ft/fő

Az ár tartalmazza a vezetést, szállást, fél-

panziót, belépőket, borkóstolót, művészi produkciók árát, kivéve a busz költséget.

Buszköltség: (ami a foglalót is jelenti) 20 000 Ft/fő, minimum 30 résztvevő esetén. A bejárt helyek hangulatát tájba illő zenével és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

A főbb események és a részletes program az áprilisi számunkban!

Budapesten, az Örmény Katolikus Templomban (Bp. XI. Orlay u. 6.) június 16-án, vasárnap, a Világosító Szent Gergely ünnepi misét Fülöp Ákos celebrálta. Közreműködött az Imperatrix énekegyüttes és Zsigmond Benedek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.